

ТАРИХТАН ТАҒЫЛЫМ, БОЛАШАҚҚА БАҒДАР

Президент ТМД мемлекеттері басшылары кеңесінің отырысында сөз сөйледі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев жиынға қатысушыларға ілтипат білдіріп, саммитті ойдағыдай ұйымдастырғаны және қонақжайлық көрсеткені үшін Түрікменстан Президенті Сердар Бердімұхамедовке алғыс айтты.

— Қазақстан Түрікменстанның Ұйымға төрағалық жасаған кезеңінің нәтижелерін және ТМД-ның ортақ күн тәртібін ілгерілетуге қосқан үлесін жоғары бағалайды. Осыған орай, құрметті әріптес, Сіздің жоғары кәсіби деңгейдегі жұмысыңызға ризашылығымды білдіремін. Бүгінгі саммит Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының 35 жылдығымен тұспа-тұс келіп отыр. Өздеріңізге мәлім, Қазақстан Ұйымның бастауында тұрды. 1991 жылы қол қойылған Алматы декларациясы шын мәнінде мемлекеттеріміздің тарихындағы бетбұрысты сәт болды. ТМД-ның құрылуы посткеңестік кеңіс-

тіктегі жаппай қактығыстың алдын алды. ТМД-ның біріктіруші миссиясы елдеріміз тәуелсіздік алған кезеңде айқын көрінді десек, артық айтқанымыз емес. Одақ құрамындағы елдер ірге бөлген күрделі сәтте тарихи байланыстарымызды сақтап, мемлекетаралық ықпалдастықтың мүлдем жана форматын құрдық. Осы жылдарда Достастық ұйымы сенім мен ынтымақтастықты дәріптейтін тиімді көпжақты тетік ретінде бүкіл әлемге кеңінен танылды, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

(Жалғасы 2-бетте)

КЕҢЕЙТІЛГЕН ҚҰРАМДА КЕЗДЕСТІ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев ТМД мемлекеттері басшылары кеңесінің кеңейтілген құрамдағы отырысына қатысты.

Сонымен қатар жиынға Түрікменстан Президенті Сердар Бердімұхамедов, Әзербайжан Президенті Ильхам Әлиев, Армения Премьер-министрі Никол Пашинян, Беларусь Президенті Александр Лукашенко, Қырғызстан Президенті Садыр Жапаров, Ресей Президенті Владимир Путин, Тәжікстан Президенті Эмомали Рахмон, Өзбекстан Президенті Шавкат Мирзиёев, Иран Президенті Масуд Пезешкиан, ТМД Бас хатшысы

Сергей Лебедев және ШЫҰ Бас хатшысы Нұрлан Ермекбаев қатысты.

Жиын қорытындысы бойынша ТМД қызметіне және Ұйымға мүше елдердің өзара ықпалдастығына қатысты бірқатар құжатқа қол қойылды.

Достастыққа мүше елдер басшыларының шешімі бойынша 2028 жыл Әлеуметтік даму және өмір сапасы жылы, ал 2029 жыл ТМД аясындағы көлік байланысы жылы болып жарияланды.

ЕУРАЗИЯНЫҢ ЫҚПАЛДАСТЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

Президент Орталық Азия және Әзербайжан мемлекеттері басшыларының VIII Консультативтік кездесуіне қатысты.

Қасым-Жомарт Тоқаев Әзербайжан мен Орталық Азия елдері Тәуелсіздігінің 35 жылдығымен тұспа-тұс келген бүгінгі отырыстың символдық мәні ерекше екенін атап өтті.

— Осы жылдар ішінде тұтас дәуірді қамтыған ұзақ әрі сындарлы, сонымен қатар жемісті жолды еңсердік. Егемендігімізді нығайтып, дамудың төл моделін қалыптастырдық. Халықаралық қоғамдастықта лайықты орынға ие болдық. Бүгінде Орталық Азия мен Әзербайжан Еуразиядағы өсіп-өркендеп келе жатқан геосаяси ықпалдастық орталығы саналады. Ең бастысы, бауырлас халықтарымыздың парасаты мен ынтымақ-бірлігінің арқасында бейбітшілік пен келісім орнаған қоғамда өмір сүріп жатырмыз. Ауызбіршілік, өзара қолдау мен сенім осы заманның сын-қатерлеріне төтеп беру үшін ортақ стратегиялық тірегімізге айналды. Бұл үрдістер геосаяси шиеленіс пен жікке бөліну күшейіп, халықаралық қатынастар құрылымы өзгеріске ұшы-

раған тұста өте өзекті, — деді Мемлекет басшысы.

Президент Консультативтік кездесуге қатысушыларға өңірдегі ықпалдастықтың негізгі мәселелері бойынша Қазақстанның ұстанымын жеткізді.

— Бірлескен күш-жігердің арқасында сауда-экономикалық ынтымақтастығымыздың мазмұны жыл өткен сайын толығып келеді. Бірлескен кәсіпорындар саны көбейді, іскерлік байланыс нығая түсті. Өнеркәсіп, машина жасау, энергетика, ауыл шаруашылығы секілді секторларда ауқымды жобалар жүзеге асырылуда. Сауда кедергілері бірте-бірте жойылып, шекараларда жана өткізу

бекеттері ашылып жатыр. Автокөлік және теміржол байланысы кеңейіп келеді. Дегенмен, біздің пайымдауымызша, ішкі нарық әлеуеті әлі де зор. Былтыр өңір ішіндегі сауда көлемі шамамен 13 миллиард долларды құрады. Бұл елдеріміздің жалпы тауар айналымының 8 пайызына жуық. Сондықтан үкіметтерімізге өзара сауда үлесін арттырып, осы көрсеткішті кемінде 20 миллиард долларға жеткізу үшін бірлескен іс-қимыл жоспарын әзірлеу және қабылдау жөнінде міндет жүктеген дұрыс, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

(Жалғасы 3-бетте)

КАСПИЙ – ТІРШІЛІК ТОРАБЫ

Мемлекет басшысы Каспий экология саммитінде сөз сөйледі.

Қасым-Жомарт Тоқаев алғашқы Каспий экология саммитін өткізу туралы өзекті бастаманы дер кезінде көтерген Түрікменстан Президенті Сердар Бердімұхамедовке ризашылығын жеткізді. Мемлекет басшысы Каспий теңізінің аймақ халқы үшін стратегиялық маңызы зор екеніне тоқталып, бүгінгі кездесудің тарихи сипатын атап өтті.

— Каспий — бірегей табиғи қазына, миллиондаған адамның тіршілік көзі, күллі Еуразия құрлығындағы негізгі көлік және энергетика торабы. Сондықтан теңіз экожүйесін сақтауға, ең алдымен, біздің мемлекеттеріміз мүдделі болуы ке-

рек. Осы орайда, мұны тек экологиялық дағдарыс емес, салдары өте қауіпті экономикалық ахуал деп бағалаған Иран Президенті Масуд Пезешкиан мырзаның пікірін құптаймын. Егер қазір жедел әрі батыл шаралар қабылданбаса, экологиялық жағдай күрт нашарлауы ықтимал. Бұл Каспий маңында орналасқан елдердің халқына ғана емес, әлемдік қоғамдастыққа да зардабын тигізеді. 2000 жылдан 2025 жылға дейін тартылған теңіз аумағы 16 мың шаршы шақырымнан асты. Жекелеген учаскелерде су жағадан ондаған шақырымға дейін алыстап кеткен. Каспийге

келіп құятын өзен суының азаюы, климаттың жылынуы, антропогендік жүктеменің артуы нәзік табиғи жүйе мен теңіздің биоалуантүрлілігіне өте жағымсыз әсер етіп, орасан нұқсан келтіреді. Каспий итбалықтарының ахуалы қатты аландатады. Соңғы ғасырда олардың саны 1 миллионнан 270 мыңға дейін азайды, — деді Мемлекет басшысы.

Қазақстан Президентінің айтуынша, Каспийдің мүшкіл халін аймақтағы ауқымды климаттық өзгерістен бөліп қарауға болмайды. Қасым-Жомарт Тоқаев осы ғасырдың соңына қарай өңірдің кей жерлерінде температура 5 градусқа дейін көтерілуі мүмкін деп болжанғанын жеткізді.

— Бұл мұздықтардың еруін тездетіп, су тапшылығына, қуаңшылыққа және жердің тозуына әкеп соғады. Дүниежүзілік банктің бағалауынша, 2050 жылға қарай өңірдегі шамамен 2,5 миллион адам климат факторларының әсерінен қоныс аударуға мәжбүр болуы мүмкін.

(Жалғасы 3-бетте)

АҚОРДА

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

ТАРИХТАН ТАҒЫЛЫМ, БОЛАШАҚҚА БАҒДАР

(Басы 1-бетте)

Президент ТМД-ның ең үлкен байлығы халықтар достастығы, ортақ мәдени және рухани мұра екеніне назар аударды.

— Көз алдымызда халықаралық қатынастардың жаңа құрылымы қалыптасып келеді. Жаһандық экономикалық байланыстар жүйесі күйрей бастады. Технологиялық бәсеке күшейді, белгісіздік белең алып, алдағыны болжау қиындай түсті. Мұндай жағдайда тікелей және сенімді диалог өрбітіп, әр мемлекеттің мүддесін ескеретін ортақ шешім табу ерекше маңызды. Достастықтың ұдайы сұранысқа ие ұйым болуының бірден-бір себебі осы деп ойлаймын. Мерейлі жылда Алматы декларациясындағы қағидаттарға тағы бір назар аударып, жүріп өткен жолымызды қайта зерделеуді және келешек міндеттерді айқындауды ұсынамын. Қараша айында Алматыда Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институтының ұйымдастыруымен аталған тарихи құжаттың қабылданғанына 35 жыл толуына орай халықаралық конференция өтеді. ТМД мемлекеттерінің ғалымдарын, құқықтанушыларын, тарихшыларын мен сарапшыларын конференция жұмысына белсенді түрде қатысуға шақырамыз, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаевтың айтуынша, жаңа тарихи меже алдындағы ортақ міндет — Достастықтың халықаралық беделді ұйым ретіндегі әлеуетін күшейтіп, жаңа геосаяси жағдайға бейімдеу. Бұдан кейін Президент басты ықпалдастық бағыттарына тоқталды. Ең әуелі, ТМД-ның ұзақмерзімді басымдықтарын белгілеу қажет.

— Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығын дамыту тұжырымдамасы 2007 жылы бекітіліп, алты жыл бұрын жаңартылған еді. Одан кейін қабылданған бағдарламалар мен құжаттар көбіне белгілі бір салаға қатысты болды. Сондықтан көбіне бір-бірімен сәйкеспейді. Олардың бәрін біріктіріп, өзара байланысты біртұтас жүйе түзген жөн. Келешекте Достастықтың қандай болғанын қалаймыз? Еуразиядағы геосаяси архитектура жылдам өзгеріп жатқан кезеңде оның орны қандай болмақ? ТМД-ға мүше мемлекеттер осы сауалдардың нақты жауабын табуымыз қажет. Сондықтан Аткарушы комитетке елдеріміздің үкіметтерімен бірлесіп, ТМД-ның 2035 жылға дейінгі даму стратегиясын әзірлеуді ұсынамын. Бұл — ортамерзімді перспектива. Ең алдымен, мемлекеттеріміз үшін аса маңызды басымдықтарға мән берген жөн. Олар: экономика, энергетика, инфрақұрылым, озық технологиялар және адам капиталы. Мұндай тәсіл орнықты прогреске жету жолындағы іс-әрекетіміздің үйлесімді әрі бірізді болуына септігін тигізеді, — деді Президент.

Мемлекет басшысының пікірінше, экономикалық ықпалдастықты тереңдету және индустриялық-технологиялық серіктестікті жетілдіру ерекше маңызға ие. Бұл

ретте ол Қазақстан ТМД елдерінің нарығына әдеттегідей басымдық беретінін айтты — еліміздің сыртқы сауда айналымының ширегінен астамы Ұйымға мүше мемлекеттердің үлесінде.

— Өткен жылдың қорытындысы бойынша ТМД елдерімен сауда айналымы 40 миллиард долларға жуықтады, ал биылғы жеті айда 10 пайызға өсті. Бірлескен өндірістер ашу ісінде де үлкен тәжірибе қалыптасты. Мысалы, Ресей Федерациясының қатысуымен іске асырылып жатқан қазақстандық өнеркәсіп жобалары портфелінде жалпы құны 61 миллиард доллар болатын 178 жоба мен бастама бар, оның 124-і жүзеге асырылды. Өзбекстанмен арада құны шамамен 2 миллиард доллар болатын 80 жоба бойынша жұмыс жүргізілуде. Беларусьпен арнайы және ауыл шаруашылығы техникасының бірлескен өндірісі жолға қойылды, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президенттің айтуынша, Қазақстан бір мезгілде Ресей бағытында, сондай-ақ Өзбекстан және Қырғызстан елдерімен арадағы шекара маңында индустриялық-сауда орталықтарының желісін құрып жатыр. Өнеркәсіп және сауда саласындағы ынтымақтастықты нығайту мақсатында құқықтық база жасалды.

— ТМД кеңістігінің біраз бөлігінде іскерлік байланыстарды дамытуға және жаңа өндіріс орындарын ашуға арналған заманауи инфрақұрылым қалыптасып келеді. Енді осы әлеуетті барынша ұтымды пайдалану керек. Басқаша айтқанда, өзара сауда-саттықтағы негізсіз, қолдан жасалған кедергілерден арылған жөн. Қызметтер нарығын кеңейтіп, инвестицияға қолайлы жағдай жасау қажет. Достастық аясында бірлескен ірі бастамаларды жүзеге асыру аталған жұмыстың қисынды жалғасы болуға тиіс. Осы орайда, ТМД елдерінің 2027-2030 жылдарға арналған үздік индустриялық-технологиялық жобаларының тізімін жасақтауды ұсынамын. Менің ойымша, қосылған құны жоғары өнім өндірісіне баса мән берген дұрыс. Бұл экономикаға серпін беретін жана нысандарды құруға септігін тигізеді. Сонымен қатар Қазақстан осы міндеттердің күрделі екенін ескере отырып, экономикалық саладағы артықшылықтары мен жетістіктерін тиімді

пайдалану мүмкіндігінен бас тартпайды және прагматикалық ұстанымында қала береді. Аталған іске даму институттары, қаржы ұйымдары және бизнес атсалысуы керек, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Көлік байланысын дамыту және транзит әлеуетін нығайту ынтымақтастықты кеңейтетін тағы бір перспективті бағыт ретінде аталды.

— Қазақстан үшін Солтүстік — Оңтүстік, Батыс Қытай — Батыс Еуропа дәліздері, сондай-ақ Транскаспий бағыты басты күре жолдар саналады. Оларды бір-бірімен үйлесімді ұштастыра білсек, құрлық арқылы жүк тасымалының тиімділігі айтарлықтай артады. ТМД-ға мүше мемлекеттер аумағы арқылы өтетін басты көлік жолдарын ұштастыру тұжырымдамасы осы мақсатқа қызмет етпек. Аталған құжат биыл мамыр айында еліміздің бастамасымен қабылданған еді. Қазақстан осы тұжырымдаманы жүзеге асыруға нақты үлес қосуда. Тамыз айында жалпы ұзындығы 1,5 мың шақырымнан асатын Арал — Каспий магистралінің құрылысы басталды. Аталған стратегиялық жоба пайдалануға берілген кезде Қытайдан Еуропаға дейінгі автожол шамамен мың шақырымға, ал транзит жүктерді жеткізу мерзімі үш тәулікке дейін қысқарады. Басқа да ірі жобалар бойынша жұмыс жалғасып жатыр. Бұл ретте «Жұмсақ инфрақұрылым», яғни жүк тасымалын цифрландыру, электронды құжат айналымы және шекарадағы рәсімдердің үйлесімділігі зор рөл атқарады. Басты мақсат — «Бірыңғай цифрлық дәліз» қалыптастыру. Біздің ұсынысымыз бойынша Өзбекстанмен және Қырғызстанмен рұқсат құжаттарын электронды форматта алмасу жолға қойылды. Ресей және Беларусь елдерімен де дәл осындай жұмыс жүргізіліп жатыр. Ресей тарапымен бірлесіп биыл мамыр аясында жүргізушісіз жүк көліктерімен алғашқы трансшекаралық жүк тасымалы ұйымдастырылды. Анағұрлым тиімді шешімдерді ТМД аумағында жаппай тарату қажет деп санаймын, — деді Мемлекет басшысы.

Президент цифрландыру рөлі артып, жасанды интеллектіні немесе суперинтеллектіні қолдану аясы кеңейіп келе жатқанына

назар аударды. Оның пайымдауынша, жаңа технологияларды игеріп, төл әзірлемелерін енгізу ТМД елдері экономикасының бәсекеге қабілетін айқындайтын негізгі фактор болмақ. Бұл ретте Қасым-Жомарт Тоқаев жасанды интеллект стратегиясы, заңнама, мемлекеттік қолдау шаралары бойынша тәжірибе алмасатын тұрақты механизм қалыптастыру бастамасын көтерді. Оған ғылыми орталықтар, университеттер, компаниялар мен стартаптар қатыса алады. Сондай-ақ Президент келесі жылдың алғашқы тоқсанында Астанада ЖИ саласы мамандарының ТМД аясындағы арнайы форумын өткізуді ұсынды.

Мемлекет басшысы мәдени-гуманитарлық байланыстарды күшейтудің маңызына тоқталды. Өйткені адамдар арасындағы тығыз қарым-қатынас, өзара сенім, ұқсас менталитет, сондай-ақ орыс тілі ТМД-ның бірегей сипатын паш ететін ерекшеліктер саналады.

— Қазақстанның ұсынысымен ТМД мемлекеттері басшыларының мәдениет саласындағы ынтымақтастықты дамыту туралы мәлімдемесі қабылданды. Тамыз айында тұңғыш рет Астанада ТМД волонтерлер форумы өтті. Осы арада волонтерлік ұғымы немесе ізгі істер саясаты жана Конституциямызда көрініс тапқанын атап өткім келеді. Яғни волонтерлер конституциялық мәртебеге ие болды, соған сәйкес олардың қызметіне ерекше қамқорлық көрсетіледі. Бастамаларымызға әрдайым қолдау білдіретін әріптестеріміз және ТМД елдері үкіметтерінің басшыларына алғыс айтамын. Елдеріміз арасындағы қарым-қатынаста орыс тілінің атқаратын рөлін атап өткен маңызды. Орыс тілі өзара түсінуге, білім беру, ғылым салаларындағы серіктестік пен адамдар арасындағы байланыстың кеңеюіне ықпал етуде. Бұл — айдан анық дүние. Сондықтан қадірлі әріптестерімді Халықаралық орыс тілі ұйымының қызметін қолдауға шақырамын. Дүниежүзінде орыс тілін әртүрлі деңгейде меңгерген 300 миллионға жуық халық бар. Сондықтан аталған ұйымның келешегі жарқын. Мен бұған сенімдімін. Сонымен қатар ТМД елдерінің тілдері мен мәдени әралуандығын көздің қарашығындай сақтап, бүкіл халықтың тари-

хына, дәстүрі мен мәдениетіне құрметпен қарау аса маңызды. Бізге халықтарымыздың достығына арқау болатын жаңа ынтымақтастық жолдарын іздеу қажет. Жастардың оқуға құштарлығына қолдау білдіру өте өзекті. Себебі артық білім — кітапта. Кітап оқыған адам ғана білімді, парасатты тұлға болып қалыптасып, өмірден өз орнын табады. Интернет үстемдік құрған, TikTok-менталитеті секілді құбылыс пайда болып, жастардың мінез-құлқы өзгерген заманда бұған мән бермесе болмайды. Қазақстанда Ұлттық кітап күні белгіленді. «Ұлт оқитын 100 кітап» жобасы іске асырылып жатыр. Осы идеяны әрі қарай өрбітіп, халықтарымыздың әдеби жауһарларынан құралған «ТМД кітапханасының алтын қорын» жасауды ұсынамын. Аталған қорды құрылысы келесі жылдың орта шенінде аяқталатын Астанадағы Президент кітапханасында орналастыруға болар еді. Жоба аясында кәсіби аударманы да қамтып, көпшілік еркін пайдаланатын цифрлық кітапхана жасақтауға болады. Үздік әдеби шығармаларды насихаттау арқылы Достастық халықтарының тарихын, мәдениетін және рухани мұрасын зерделеу мүмкіндігі жастарымыздың өзара түсіністігіне жол ашатыны, ең бастысы, қазіргі құбылмалы заманда ынтымағымызды нығайта түсетіні сөзсіз, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Сонымен қатар Президент Достастықтың халықаралық байланысын кеңейту қажет деп санайды. Атап айтқанда, Қасым-Жомарт Тоқаев еліміздің ұсынысымен ТМД жанынан Байқаушылар және Серіктестер институты құрылғанын еске салды.

— Осы бастаманың желісімен «ТМД плюс» форматы пайда болды. Ендігі қадам — алғашқы «ТМД плюс» саммитін ұйымдастыру деп ойлаймын. Жоғары деңгейдегі мұндай кездесу ықпалдастық географиясын кеңейтіп, еуразиялық ауқымдағы ашық әрі сұранысқа ие алаң ретінде Ұйымның рөлін күшейтеді. Қазақстан конструктивті ұстанымға сай Еуразиядағы қауіпсіздік және ынтымақтастық тұжырымдамасын жетілдіру бойынша ортақ жұмысқа атсалысуға ниетті. Аталған құжаттың сипаты жағымды, конфронтациялық мазмұннан ада болғаны жөн, — деді Президент.

Мемлекет басшысы сөз соңында 35 жыл ішінде Достастық ұйымы мемлекеттер мен халықтар өмірінің ажырамас бөлігіне айналғанын атап өтті. Сондай-ақ келесі жылы ТМД-ға төрағалық ететін Өзбекстанға сәттілік тіледі.

Жиында Түрікменстан Президенті Сердар Бердімұхамедов, Әзербайжан Президенті Ильхам Әлиев, Армения Премьер-министрі Никол Пашинян, Беларусь Президенті Александр Лукашенко, Қырғызстан Президенті Садыр Жапаров, Ресей Президенті Владимир Путин, Тәжікстан Президенті Эмомали Рахмон, Өзбекстан Президенті Шавкат Мирзиёев және ТМД Бас хатшысы Сергей Лебедев сөз сөйледі.

ЕУРАЗИЯНЫҢ ЫҚПАЛДАСТЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

(Басы 1-бетте)

Мемлекет басшысы аймақтағы елдердің шекара маңында құрылған сауда-логистика кешендері мен өнеркәсіп кооперациясы орталықтары мол мүмкіндікке жол ашатынын атап өтті.

Қасым-Жомарт Тоқаевтың айтуынша, Қазақстан көлік инфрақұрылымын дәйекті түрде дамытып келеді. Бұл өңірлік қарым-қатынас аясын кеңейтеді.

— Мойынты—Қызылжар және Дарбаза—Мақтаарал теміржол желілерінің құрылысы аяқталуға таяу. Келесі жылы Бакты—Аягөз бағыты ашылады. Бұл — өте маңызды, тіпті стратегиялық сипаты бар бағдарлар. Қытайды Каспий теңізімен және Еуропа нарығымен байланыстыратын Арал—Каспий магистралінің құрылысы басталды. Қазақстанның көлік инфрақұрылымын ауқымды түрде жаңғырту тұтас аймақтың транзиттік рөлін күшейте түсетініне сенімдімін. Транскаспий халықаралық көлік дәлізін дамытуға баса мән беріледі. Соңғы жылдардың динамикасы Орта дәлізге сұраныстың артып келе жатқанын көрсетеді. Ресеймен ынтымақтастық тұрғысынан Солтүстік—Оңтүстік бағыты да Қазақстан үшін өзекті, — деді Мемлекет басшысы.

Президент Дүниежүзілік банктің бағалауынша, жоспарланған инфрақұрылымдық міндеттер толық жүзеге асырылса, 2040 жылға қарай Каспий арқылы жүк тасымалы төрт есе ұлғаятынын айтты.

Қасым-Жомарт Тоқаевтың пікірінше, су проблематикасы — Орталық Азия тұрақтылығына қатер төндіретін басты сынақтардың бірі.

— Алдымызда трансшекаралық су ресурстарын басқарудың тын тәсілдерін әзірлеу міндеті тұр. Бұл жұмыста өзара құрмет, теңқұқылық қағидаттары негізге алынып, аймақтағы барлық елдің мүддесі ескерілуі керек. Орталық Азияның су пайдалану бойынша негіздемелік конвенциясын қабылдау ынтымақтастықтың жаңа өңірі-

лік архитектурасын қалыптастыратын алғашқы қадам болар еді. Құжат жобасы тараптардың қарауына ұсынылды. БҰҰ аясында Халықаралық су ұйымын құру бастамасы өте өзекті. Оны халықаралық, атап айтқанда, Орталық Азияның ортақ ұстанымы ретінде бірге ілгерілету ресурстарын басқарудың жаһандық жүйесіне қосқан үлесіміз болмақ, — деді Президент.

Бұдан бөлек, Қасым-Жомарт Тоқаев жасанды интеллект саласындағы ынтымақтастықтың маңызына тоқталды.

— Қазақстан жасанды интеллектінің біртұтас экожүйесін дәйекті түрде құра бастады. «Жасанды интеллект туралы» заң қабылданды. Digital Qazaqstan стратегиясы жүзеге асырылуда. Суперкомпьютер кластері іске қосылды. Alem.ai халықаралық орталығы жұмыс істеп тұр. Бұл тақырып өте өзекті. Осыны ескеріп, жасанды интеллект бойынша Орталық Азия серіктестігін құру мүмкіндігін қарастыруды ұсынамын. Оның аясында елдеріміздің ғылыми орталықтары, университеттері, технологиялық компаниялары ақпарат пен тәжірибе алмаса алады, — деді Мемлекет басшысы.

Президент дүрбелеңге толы дүниеде аймақтағы бейбітшілік пен тұрақтылықты сақтау басты міндет екенін айтты.

Қасым-Жомарт Тоқаев мәдени-гуманитарлық қарым-қатынасты тереңдетуге баса назар аударды. Сондай-ақ аймақ елдерін бай тарихи-мәдени мұра біріктіретін жеткізді.

— Соңғы жылдары мәдени байланыстарымыз айтарлықтай жандана түсті. Көрмелер, кинофестивальдар, форумдар, еске алу кештері өткізіліп жатыр. Жастардың, жоғары оқу орындарының және ғылыми қауымдастықтың арасындағы қарым-қатынас, шығармашылық қауымның тікелей диалогы арқылы осы үрдіске тың серпін беру керек. Бірыңғай ақпараттық кеңістікті қалыптастыру ынтымақтастығымызды тереңдете түседі. Қазақстан отандық Silk Way телеарнасы жанынан аймақтық телеарна ашу туралы бастама көтерді, — деді Мемлекет басшысы.

Президент волонтерлік қозғалыс гуманитарлық ықпалдастықтың құрамдас бөлігі болуы керек деп пайымдайды.

— Еліміздің «Таза Қазақстан» жалпыхалықтық жобасын іске асырудағы тәжірибесін аймақтық деңгейде қолға алуға болады. Бұл бастама жастарды адамгершілік және азаматтық құндылықтарға баулиды. Сондықтан келесі жылы «Орталық

Азия — ізгі істер мекені» деген ұранмен волонтерлік мәселесіне қатысты жастар форумын өткізуді ұсынамын. Аймақтағы ішкі туризмнің дамуы арқылы халықтардың бір-бірімен араласуына, елдеріміздің тарихымен және мәдениетімен танысуға жол ашылды. Біз Орталық Азия мен Әзербайжандағы ауқымды мәдени, ғылыми, спорттық және туристік іс-шараларының бірыңғай күнтізбесін жасауды ұсынамыз. Бұл барыс-келісті арттырып, бірлескен турлар аясында шетелдік туристерді көптеп тартуға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылған ұсыныстар өңірдегі ынтымақтастықтың берік гуманитарлық тұғырын қалыптастырады, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы сөз соңында Консультативтік кездесулерді жетілдіру мәселесін қозғады.

Қасым-Жомарт Тоқаев Түрікменстанға жұмыс сапары аясында Сердар Бердімұхамедовпен кездесті.

Кездесуде тараптар ықпалдастықтың барлық бағытында оң динамика байқалатынына тоқталды.

Мемлекеттер басшылары бұған дейін қол жеткізілген уағдаластықтарды, сондай-ақ энергетика, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, көлік және басқа да салалардағы бірлескен перспективті жобаларды жүзеге асыру барысын талқылады.

ТМД мемлекеттері басшылары ұлттық тағамдар фестивалін тамашалады.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев пен ТМД мемлекеттері басшылары ұлттық тағамдар фестивалін аралады.

Мемлекеттер басшыларына ТМД-ға мүше елдердің ұлттық тағамдарын әзірлеу барысы таныстырылды.

Фестиваль аясында президенттердің қатысуымен Ұйымға мүше мемлекеттер арасында өткен «Жүйріктің шабысы: күш пен сымбат» атты телевизиялық фильмдер байқауының жеңімпаздары марапатталды.

КАСПИЙ — ТІРШІЛІК ТОРАБЫ

(Басы 1-бетте)

Каспий теңізінің тартылуы кеме қатынасына және порт инфрақұрылымына, сондай-ақ балық шаруашылығы, энергетика, өнеркәсіп сияқты салалар мен жағдайдағы елді мекендердің орнықты дамуына қатер төндіреді. Әңгіме салдары ауыр, тіпті ауқымды экологиялық апатқа ұрындыратын күрделі сын-қатерлер туралы болып отыр. Қазақстан мұндай олқылықтың орны толмайтынын жақсы түсінеді. Арал қасіреті табиғатты жауапсыз пайдаланудың соңы қайда апарып соғатынын ұдайы еске салады. Ондай жағдайдың қайталануына ешқашан жол бермеу керек. Бір кездері «Ұлы теңіз», «Қарт Каспий» деп ардақтаған айдынды сақтап қалу — замандас мемлекет қайраткерлері үшін жауапкершілік қана емес, арымызға сын. Келер ұрпаққа не қалдырамыз деген ой мазалайды. Балаларымыз бен немерелеріміздің Каспийді қандай күйде көретіні бүгінгі қабылдайтын шешімдерімізге тікелей байланысты, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстанның экологиялық түйткілдерге халықаралық және ұлттық деңгейде ерекше назар аударып отырғанына тоқталды.

Мемлекет басшысы орны толмастай көрінген апаттан кейін табиғатты қайта түлетуге қатысты жарқын мысалдар келтірді.

— Біз Солтүстік Арал теңізінің айдынын 36 пайызға ұлғайта алдық. Соның нәтижесінде судың сапасы жақсарып, балық қоры қайта қалпына келді. Теңіз маңындағы аумақтардың тұрмыс-тіршілігіне қан жүгірді. Биоалуантүрлілікті сақтау — экологиялық саясатымыздың маңызды бағыты. Дәйекті шаралардың арқасында киік саны өсті. Қар барысының популяциясы сақталып отыр. Жануарлардың сирек түрлері табиғи ортаға оралуда. Осы оң тәжірибені Каспий теңізінің бірегей экожүйесін сақтау үшін қолдануға болады деп ойлаймыз. Біз Тұран жолбарысын қалпына келтіруді көздейтін арнайы бағдарламаны қолға алдық. Осы орайда, бірнеше Амур жолбарысын елімізге жерсіндіруге бергені үшін Президент Владимир Путинге және Ресей Федерациясының Үкіметіне ризашылығымды білдіремін. Қазір олар жергілікті табиғат жағдайына ойдағыдай бейімделуде, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент Каспий ынтымақтастығының берік халықаралық құқықтық және институционалдық негізі қалыптасқанын мәлімдеді.

— Тегеран конвенциясының мәні зор. Биыл оның күшіне енгеніне 20 жыл толды. БҰҰ Қоршаған орта бағдарламасы табиғатты қорғау жұмысына айтарлықтай үлес қосып келеді. Қазақстан премьер-министрлердің орынбасарлары деңгейінде Каспий теңізінің тартылуына қатысты үкіметаралық комиссия құру жөніндегі Әзербайжанның ұсынысын қолдайды. Каспий маңындағы елдер Теңіздің су ресурсын сақтау бойынша мемлекетаралық бағдарлама әзірлеу туралы Қазақстанның бастамасын мақұлдады. Барша халықаралық серіктесіміздің, әсіресе Каспий айналасындағы көршілеріміздің жұмысын жоғары бағалаймыз. Алайда қолға алынған шаралар

әзірге жеткіліксіз. Теңіздің тартылу салдарын жеңілдетіп, экономика мен экожүйенің өзгерістерге бейімделуіне көмектесу үшін үйлесімді әрекетке көшетін уақыт келді, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев саммит қатысушыларының назарын бірқатар негізгі бағытқа аударды. Президент экологиялық қауіп-қатерді дер шағында анықтап, алдын алу үшін бірізді ғылыми тәсіл керек деп есептейді. Сонымен қатар Мемлекет басшысы Каспий экожүйесін басқаруға арналған заманауи технологияларды қолданудың өзектілігіне баса мән берді.

Президент Каспийдегі биоалуантүрлілікті сақтау үшін қосым-

ша шараларды қолға алудың маңызына тоқталды. Оның пікірінше, теңіздің тартылуы, табиғи өмір сүру ортасының өзгеруі, ластану және антропогендік жүктеменің артуы уылдырық шашатын орындарды қалпына келтіру, сондай-ақ өзен аңғарларындағы экожүйені, флора мен фаунаының ерекше осал түрлерін қорғау жұмыстарын күшейтуді талап етеді.

Қасым-Жомарт Тоқаев Каспий теңізін сақтауға және анағұрлым перспективті жобалардың пулын қалыптастыруға халықаралық деңгейде күш салу қажет екенін атап өтті. Бұдан бөлек, Мемлекет басшысы Тегеран конвенциясының тұрақты Хатшылығын толық жасақтау өте маңызды деп санайды.

Президент атап өткендей, Каспий — мемлекеттік шекараға бағынбайтын біртұтас экожүйе. Сондықтан халықаралық ұйымдар және қаржы нарықтары аясында үйлесімді іс-әрекет болмаса, табысқа жету мүмкін емес.

— Бізде жемісті жұмыс атқаруға қажеттінің бәрі бар. Яғни саяси диалог орнаған, халықаралық-құқықтық база, салалық институттар мен айтарлықтай ғылыми әлеует қалыптасқан. Бірлескен күш-жігердің арқасында халықтарымыздың тіршілік көзі мен баянды болашағының кепілі саналатын Каспий теңізін сақтай алатынымызға сенімдімін, — деді Мемлекет басшысы.

САЯСАТ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

ҚҰРЫЛТАЙ

ҚҰРЫЛТАЙ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БЮДЖЕТ ЖОБАСЫН ҚАРАЙДЫ

Құрылтай Спикері Айбек Дәдебайдың төрағалығымен өткен бюро отырысында Құрылтайдың алдағы отырысының күн тәртібі белгіленді. Депутаттардың қарауына 2027-2029 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы заң жобасы және «Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградалары туралы» заңға енгізілетін түзетулер шығарылады.

Құрылтайдың алдағы отырысында «2027-2029 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» заң жобасы бірінші оқылымда қаралады. Құжат Мемлекет басшысы алға қойған негізгі міндеттерді іске асыруға: макроэкономикалық тұрақтылықты сақтауға, барлық әлеуметтік міндет-темені орындауға және инфрақұрылымды озық түрде дамытуға бағдарланған.

Жобаға сәйкес, алдағы ортамерзімді кезеңде ЖІӨ-нің орташа өсу қарқыны 5,4% деп болжанады. Жылдық инфляцияның 2027 жылдағы нысаналы дәлізі 7,5-9,5% деңгейінде, 2029 жылға қарай 6%-ға дейін төмендейді деп айқындалды. Осы уақытқа дейін республикалық бюджет тапшылығын ЖІӨ-ге шаққанда 0,4%-ға дейін

қысқарту (1 трлн тенге), ал өз түсімдерін 23,4 трлн тенгеге дейін ұлғайту жоспарланып отыр. Келесі жылы шығыстардың негізгі бағдары адами капиталға инвестициялар салу, өңірлерді қолдау, экономиканың нақты секторы және басқа да бағыттарды қамтиды.

Сонымен қатар «Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградалары туралы» заңға өзгерістер мен толықтырулар жобасы екінші оқылымда қаралады. Түзетулерге Мемлекет басшысының тапсырмасын орындау мақсатында Құрылтай депутаттары бастамашы болды. Заң аясында музыка және бейнелеу өнері саласындағы екі жаңа ерекшелік белгісі — «Шәмші Қалдаяқов» медалін және «Қазақстанның еңбек сіңірген суретшісі» құрметті атағын енгізу көзделген.

ХАЛЫҚ КЕҢЕСІ

БАСТЫ МІНДЕТ — ХАЛЫҚТЫҢ ТАЛАП-ТІЛЕГІН ТЫҢДАЙ БІЛУ

Қазақстан Халық Кеңесінің Төрағасы Ерлан Қошанов еліміздің қоғамдық кеңестерінің өкілдерімен кездесу өткізді. Күн тәртібінде Мемлекет басшысының институттардың өкілеттіктерін кеңейту жөніндегі тапсырмаларын іске асыру және өзара іс-әрекеттің негізгі бағыттары бойынша бірлескен қадамдар әзірлеу мәселелері қаралды.

Мемлекет басшысының тапсырмалары аясында Халық Кеңесінің мүшелері өңірлік Қоғамдық кеңестермен тығыз байланыстың маңыздылығын атап өтті. Конституциялық заңға сәйкес, Халық Кеңесінің қызметі жергілікті деңгейдегі қоғамдық кеңестер арқылы қамтамасыз етіледі. Мұндай серіктестік бірден бірнеше салада белсенді жұмыс істеуге бағытталған.

«Мемлекет басшысы өңірлермен қоғамдық кеңестер арқылы берік байланыс орнату міндетін қойды. Бұл бізге жана мүмкіндіктерге жол ашады. Әр адамның пікірі ескеріліп, әр азамат елдік мәселелерді талқылауға өз үлесін қоса алады. Біздің басты міндетіміз — халықтың үніне дер кезінде құлақ асып, талап-тілегін тыңдай білу. Алдағы уақытта осындай басқосуларды тұрақты түрде өткіземіз. Ортақ мақсатқа қол жеткізу үшін өздеріңізбен бірлесіп жұмыс атқаратын боламыз», — деді Ерлан Қошанов.

Қоғамдық сараптаманың әлеуетіне — еліміздің түкпір-түкпіріндегі 228 кеңес пен 3,5 мыңға жуық қатысушының тәжірибесіне сүйене отырып, Қазақстан Халық Кеңесінің міндеті — өңірлерден келіп түсетін сан алуан ұсыныстар мен мәселелерді жалпыұлттық күн тәртібіне біріктіріп, нақты шешімдер әзірлеу. Осы мақсатта бейінді комитетке Хатшылықпен бірлесіп, деректерді тұрақты түрде жинау тетігін жолға

қою тапсырылды. Жүйелі проблемалардың бірыңғай картасын жасау өңірлік сын-қатерлерді нақты көруге және қандай мәселелер бойынша жұмыс тәжірибесін өзгерту, Үкімет шешімдерін қабылдау немесе заңдарға түзетулер енгізу қажет екенін жедел айқындауға мүмкіндік береді.

2015 жылы қабылданған қолданыстағы «Қоғамдық кеңестер» туралы заңға кешенді түгендеу жүргізу қажет екенін айта отырып, Халық Кеңесінің Төрағасы оның нормаларын Халық Кеңесі туралы Конституциялық заңмен байланыстыру үшін бейінді комитет жанынан арнайы жұмыс тобын құруды тапсырды.

Сонымен қатар шешімдер қабылданғанға дейін міндетті қоғамдық сараптама жүргізу мен ықтимал тәуекелдерді бағалауды көздейтін «нөлдік оқылым» тетігіне ерекше назар аударылды. Әсіресе мемлекеттік бағдарламалар мен нормативтік актілерді әзірлеу кезінде бұл тәсілді қолдану маңызды

екені атап өтілді. Қоғамдық кеңестердің алдындағы нақты жауапкершілікті арттыру мақсатымен мемлекеттік органдардың басшыларына олардың ұсынымдарының орындалуы бойынша кеңестер алдында жеке есеп беру міндетін заңнамалық тұрғыдан бекіту ұсынылды. Сондай-ақ өңірлердегі үздік тәжірибелерді кеңінен тарату және ортақ мәселелерді бірлесіп шешу үшін қоғамдық кеңестер арасындағы қолденең ынтымақтастықты дамыту маңызды міндеттер ретінде айқындалды. Бұдан бөлек, өңірлердегі нақты ахуалды көрсететін әрі жалпыұлттық күн тәртібін қалыптастыруға сенімді негіз болатын жыл сайынғы талдамалық «Қоғам баяндамасын» әзірлеу ұсынылды. Отырысқа Президент жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының директоры Жандос Шаймарданов, «Қазақстандық қоғамдық даму институты» КЕАҚ Басқарма төрағасы Жұлдызай Ыскакова және басқа да тұлғалар қатысты.

ЖЕМІСТІ ЖЕТІ ЖЫЛ

ҰРПАҚ ЕНШІСІН ТОЛЫҚТЫРҒАН БАҒДАРЛАМА

2024 жылдың 1 қаңтарынан бері Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен қолға алынған қазақстандық балаларды қолдау бағытындағы «Ұлттық қор – балаларға» бағдарламасы нәтижелі көрсеткіштерге жетті. Бұған мысал ретінде кейінгі үш жылда 7 миллионға жуық қазақстандық баланың есепшотына 2,5 миллиард доллар аударылғанын айта аламыз.

Нақтырақ жеткізсек, биыл бағдарламада 2008-2025 жылдар аралығында дүниеге келген 6 918 656 бала қамтылған. Жыл қорытындысы бойынша оларға Ұлттық қордың инвестициялық табысынан 900 млн доллардан астам қаражат бөлінді. Яғни әр балаға орта есеппен 130,71 доллардан аударылған.

Осы тұста 18 жастан асқан азаматтар Ұлттық қордан алған еншісін пайдаға жарата бастағанын тілге тиек етейік. Тұрғын үй жағдайын жақсартуға қатысты мақұлданған 158 774 өтінім бойынша 26,3 млн доллар есептелген. Ал білім алуға ақы төлеу үшін 94 068 өтінім түсіп, 15,5 млн доллары пайдаға жараған екен. Бұған дейін 2024 жылғы ақпаннан 2026 жылғы 1 қаңтарға дейін жалпы сомасы 31,61

млн долларды құрайтын 205 505 өтінімнің орындалғаны хабарланған еді. Оның ішінде тұрғын үй жағдайын жақсартуға арналған 127 445 өтінім бойынша 19,69 млн доллар жұмсалса, білім алуға ақы төлеуге қатысты 78 060 өтінім бойынша 11,92 млн доллар пайдаланылған.

Биыл елордада өткен Тамыз конференциясында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев балаларды қорғау және олардың жан-жақты дамуы үшін қолайлы жағдай жасау аса маңызды міндет әрі мемлекет саясатындағы негізгі басымдықтың бірі екенін еске салған болатын.

— ЮНИСЕФ Қазақстанның осы салада Орталық Азия елдеріне ғана емес, Еуропадағы бірқатар мемлекетке үлгі бола алатынын

мәлімдеп отыр. Бұл халықаралық ұйымға ризашылығымызды білдіреміз. Шын мәнінде, біз бұл бағытта көп жұмыс атқардық, — деді Президент.

Жалпы, балаларға аударылған қаражат көлемі жыл сайын өсіп жатыр. Бұны сандардан байқауға болады, мәселен, 2024 жылы қазақстандық балаларға 695,5 млн доллар аударылса, 2025 жылы 888,8 млн долларға артты. Ал биыл 901,7 млн долларға жетті. Көп ұзамай жылдық аударым 1 млрд доллардан асатынына сенім мол.

Бұл тұста жыл басынан бері елімізде «Қазақстан балалары» тұжырымдамасы жүзеге асырыла бастағанын қоса кетейік. Құжатта өскелең ұрпақты қолдауға арналған шаралардың бәрі көрініс тапты. Барлық аймақта балалардың құқықтарын қорғау басқармалары, сондай-ақ психологиялық қолдау орталықтары құрылды. Бұған қоса, инклюзивті білім беру жүйесі қарқынды дамып келеді.

М.ЖАЛҒАСҰЛЫ

«ҰЛТТЫҚ ҚОР – БАЛАЛАРҒА» БАҒДАРЛАМАСЫ

ЕЛОРДАЛЫҚТАР ӨТІНІШІ ТЫҢДАЛДЫ

Құрылтай депутаты, «Әділет» партиясы фракциясының мүшесі Тілектес Адамбеков Астанада қоғамдық қабылдау өткізіп, онда елорда тұрғындары тұрғын үй мен зейнетақы алу, штат қысқарғаннан кейін жұмысқа орналасу және оқушының стартап жобасына қолдау көрсету сынды мәселелерімен жүгінді.

Мәселен, үшінші топтағы мүгедектігі бар 60 жастағы астаналық Бауыржан Алдабергенов жұмысқа орналасуға көмек сұрады. Оның айтуынша, бұған дейін елордадағы №106 мектепте шаруашылық меңгерушісі болып істеген, алайда штат қысқаруына байланысты жұмысынан айырылып отыр.

— Еңбек өтілім — 30 жыл, зейнетке шығуыма небәрі үш жыл қалды. Енді жұмыссызбын. Мектеп басшылығына да, еңбек инспекциясына да жүгіндім, бірақ ешқандай нәтиже болмады. Үш

баламыз бар, олардың біреуі асырауымызда, — дейді Бауыржан Алдабергенов.

Тұрғындар жұмыспен қамтудан бөлек, баспанаға қатысты мәселелерін де айтып қалды. Қала тұрғыны Зарина Әйтимова тұрғын үй мәселесінде «Отбасы банкінің» әрекеттеріне шағымданып, қалыптасқан жағдайдың мән-жайын анықтауға көмек беруін өтінді. Ал зейнеткер Күләш Медиева көп жылдан бері пәтер кезегінде тұрғанын, алайда кезекте тұрған санын да біле алмай отырғанын айтты. Ол мемлекеттен субсидия

алатын құрылыс компаниялары жеке баспанасы жоқ зейнеткерлер үшін Астанада бірнеше тұрғын үй салып берсе деген ұсыныс айтты.

Запастағы полковник Рахымжан Тәттіғұлов барлық қажетті құжаты барына қарамастан, әскери қызмет өтілін ескере отырып

зейнетақы тағайындату, сондай-ақ өзіне тиесілі әлеуметтік, медициналық және санаторий-курорттық жеңілдіктерді алу мәселесін әлі күнге дейін шеше алмай жүргеніне шағымданды.

Қоғамдық қабылдауға оқушылар да келіп тұрады. Бұл жолы

11-сынып оқушысы стартап жобасын жүзеге асыруға жәрдем сұрап, депутат бұл өтінішті онлайн режимде қарады. Жоба сауда нысандарының қызметін дамытуға және олардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталып отыр. Осыған байланысты жасөспірім өз идеясын жүзеге асырғысы келеді.

— Тұрғындар түрлі мәселе бойынша жүгінеді. Оның барысында орынды ұсыныстар да жиі айтылады. Азаматтардың бізге — «Әділет» партиясына жүгінетіні қуантады. Тәжірибе көрсеткендей, кейбір мәселе қысқа мерзімде шешімін тапса, енді біріне біршама уақыт қажет. Алайда бірде-бір өтініш назардан тыс қалмайды. Әрбірі мұқият зерделеніп, уәкілетті органдармен бірге пысыкталады, — деді Тілектес Адамбеков.

Еске салайық, азаматтар өз өтініштері мен ұсыныстарын «Әділет» партиясының қоғамдық қабылдау бөлмесіне e-Otinish жүйесі немесе партияның цифрлық платформасы арқылы жолдай алады.

БАЛАЛАРҒА ТЕҢ МҮМКІНДІК ҰСЫНАДЫ

«Әділет» партиясының ұйымдастыруымен әрбір өңірде жүздеген оқушы «Тең мүмкіндіктер» фестиваліне қатысып жатыр. Ақтөбе, Шымкент және Көкшетау қалаларында бочча, жеңіл атлетика және эстафетадан спорт жарыстары ұйымдастырылған.

Президент әрбір баланың дамуына тең мүмкіндік беретін жағдай жасау қажет екенін бірнеше рет атап өткен болатын. «Тең мүмкіндіктер» фестивалі де осы міндетті жүзеге асыруға бағытталып отыр. Фестивальға қатысушылардың бірі — 8-сынып оқушысы Азамат Әлиев сыныптасы Нұрасыл Амангелдімен бірге жарыс жолына шығып, жеңіске жетті. Екеуі Ақтөбе облысында

өткен фестивальдың өңірлік кезеңдерінің бірінде жарыс жолында кездесті. Мұнда барлығы 300-ге жуық бала жиналды. Олардың қатарында 100 бала ерекше білім беруді қажет етеді. Қатысушылар бочча, жеңіл атлетика және «Біз жеңімпаз боламыз!» эстафетасы аясында бақ сынады.

— Бұл фестиваль — мейірімділік пен достықтың, тең мүмкіндік пен бірліктің жарқын үлгісі. Біз тек

жарыс өткізіп қана қоймай, балалардың өз дарынын, қабілет-қарымын, қайсарлығын көрсетуіне мүмкіндік береміз. Әр баланың қоғамда өз орнын тауып, толыққанды өмір сүруіне жағдай жасау — «Әділет» партиясының басты ұстанымы, — деді «Әділет» партиясы Ақтөбе облыстық филиалының төрағасы Қазыбек Әлішев.

Фестивальдың келесі Шымкенттегі кезеңіне 200-ге жуық оқушы қатысты. Балалар спорттық сайыстарда бақ сынап, командалық тапсырмаларды орындап, бір-біріне қолдау көрсетті. Жарыстың өңірлік кезеңі Көкшетау қаласында да өтіп, 100-ден астам оқушы бас қосты. Балалар жарысқа түсіп, бір-біріне қолдау көрсетіп, спорттағы жеңістеріне бірге қуанды. «Тең мүмкіндіктер» фестивалінің өңірлік кезеңдері еліміздің өзге де облыстары мен қалаларында әлі де жалғасады. Жарыс қорытындысы бойынша жеңімпаз командалар республикалық кезеңге жолдама алады.

ЖИ ЗЕРТХАНАСЫ ІСКЕ ҚОСЫЛАДЫ

«Әділет» партиясы жасанды интеллект құралдарын әзірлеп, сынақтан өткізетін арнайы зертхананы іске қоспақ. Оның негізгі міндеттерінің бірі — ЖИ мүмкіндіктерін заң жобаларын талдау мен заңнамалық бастамаларды әзірлеуде пайдалану.

Алғашқы кезеңде зертхана мамандары заңнамадағы қайшылықтарды анықтауға, заң жобаларын талдауға және заңнамалық өзгерістердің ықтимал салдарын бағалауға арналған құралдарды сынақтан өткізеді. Бұл технологияларды Құрылтай депутаттарының жұмысына енгізбес бұрын олардың дәлдігі, сенімділігі және заңнама талаптарына сәйкестігі жан-жақты тексеріледі. Сынақтан сәтті өткен құралдарды e-Quylytai цифрлық жүйесіне кезек-кезеңімен енгізу жоспарланып отыр.

Зертхана жұмысының тағы бір бағыты — деректерді талдау. Жасанды интеллект азаматтардың өтініштерін саралап, өңірлердегі өзекті мәселелерді анықтауға және оларды заңнамалық бастамаларды әзірлеу кезінде ескеруге көмектеседі.

«Әділет» партиясы төрағасының цифрландыру жөніндегі орынбасары Қаныш Төлеушиннің айтуынша, зертхананың алғашқы жұмыс кезеңіне бес пилоттық жоба іріктелген.

— Әуелі балалардың цифрлық ортадағы қауіпсіздігі мен дербес деректерді қорғауға қатысты заң жобаларын талдауға басымдық береміз. Сондай-ақ депутаттық сауалдардағы мәліметтердің дұрыстығын тексеретін жасанды интеллект құралын сынақтан өткіземіз. Бұдан бөлек, заңнамалық өзгерістердің ықтимал салдарын бағалау әдістемесін әзірлеп, жасанды интеллектіні заң шығару ісінде қолдану талаптарын айқындаймыз, — деді ол.

Құрылтай депутаты Екатерина Смышляева жасанды интеллектіні заң шығару ісінде қолдану үлкен жауапкершілікті талап ететінін атап өтті. Сондықтан жаңа технологиялар заңнамамен тікелей жұмыс істейтін мамандардың қатысуымен мұқият тексерілуі тиіс. Зертхана жұмысына заңгерлер, бағдарламашылар, ғалымдар мен салалық сарапшылар тартылды. Олар жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін, заңнама талаптарына сәйкестігін және іс жүзінде қолдану тиімділігін бағалайды.

Алдағы уақытта зертхананың техникалық мүмкіндіктерін кеңейту, заңнамалық дерекқорларды дамыту және ғылыми әрі сарапшылық ұйымдармен ынтымақтастықты нығайту көзделіп отыр. Пилоттық жобалардың нәтижелері жасанды интеллект құралдарын заң шығару ісіне одан әрі енгізуге және Құрылтайдың цифрлық инфрақұрылымын дамытуға негіз болмақ.

«Әділет» партиясы Әйелдер қанатының ұйымдастыруымен бүкіл өңірде әйелдер сүт безі обырының алдын алу бойынша тексерілуден өтіп, бейінді дәрігерлерден кеңес алу мүмкіндігіне ие бола бастады. Емханаларда ашық есік күндері, диагностикалық тексерулер мен кездесулер ұйымдастырылып, мамандар сүт безі обырының алдын алу және ауруды ерте анықтаудың маңыздылығы туралы ақпарат беріп жатыр.

ӘЙЕЛДЕРГЕ ДӘРІГЕР КЕҢЕСІ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛДЫ

Сондай шаралардың бірі — Астанадағы №6 қалалық емханада ашық есік күні өтті. Әйелдер онколог-маммолог және акушер-гинеколог мамандардан кеңес алып тексерілді. Емхана дәрігері, онкомаммолог Актілек Русланованың айтуынша, мұнда күн сайын 30-40 әйел маммографиялық тексеруден өтеді.

— Кейбір әйелдер отбасы мен күнделікті тірлікті бірінші орынға қойып, өз денсаулығын кейінге қалдырады. Уақытылы скринингтен өту ауруды ерте кезеңде анықтауға мүмкіндік береді, — деді маман.

Дер кезінде диагностикадан өтудің маңыздылығын Гүлбара Құлышева да жақсы біледі. Ол үшін тұрақты тексеруден өту өз денсаулығына қамқорлық жасаудың үйреншікті дағдысына айналған. Ол дәрігерге баруды кейінге қалдырмай, денсаулығына бейжай қарамауға тырысады.

— Емханада ашық есік күні өтіп жатқанын естіп, тексерілуді ұйғардым. УДЗ-дан өтуді жоспарлап отырмын. Мен денсаулығымды үнемі қадағалап, жыл сайын тексеруден өтіп тұрамын, — деді Гүлбара Құлышева.

Сондай-ақ Жамбыл облысының Жуалы ауданындағы Қошқарата және Күрөңбел ауылдарына жылжымалы медициналық кешен барып, 95 адам компьютерлік томографиядан, 92 тұрғын ультратыңақтық зерттеуден, 34 әйел маммографиядан өтті. Сонымен қатар Байзақ, Жамбыл, Қордай, Сарысу және Мойынқұм аудандарында әйелдермен кездесулер ұйымдастырылды.

Ал Ақмола облысының Көкшетау қаласында «Әділет» партиясының Әйелдер қанаты мен Онколог-маммологтар қауымдастығының ұйымдастыруымен «Сүт безінің денсаулығы туралы 5 минут» атты кездесу өтті. Дәрігер-онкомаммолог Қуаныш Ыдырысов аурудың қауіпті факторлары мен алғашқы белгілері туралы айтып, қатысушылардың сұрақтарына жауап берді. Ұлытау облысының Сәтбаев қаласында да орталық емханада ашық есік күні өтіп, 200-ге жуық әйел гинеколог, маммолог, хирург және басқа да бейінді мамандардан кеңес алды. «Әйел өмірі үшін» республикалық айлығы аясындағы іс-шаралар еліміздің барлық өңірінде жалғасады.

НАРЫҚ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Халықаралық энергия агенттігінің (IEA) дерегінше, соңғы бес жылда әлемдік мұнай өнімдерінің нарығы 2021 жылғы 2 триллионнан 2026 жылы 3,5 трлн долларға дейін айтарлықтай өсті. Бүгінде дүниежүзі жыл сайын 4-4,5 млрд тоннадай ЖЖМ тұтынады. Әлемдік нарықтың «араны» ашылып келеді: кез келген елде өндірілген бензин, дизель мен керосиннің әр тоннасын әр тамшысына дейін лезде «жұтып» қояды, жұмырығына жұқ болмайды. Осы орайда Қазақстан Президентінің елде заманауи 4-ші Мұнай өңдеу зауытын (МӨЗ) салу туралы тапсырмасы өзектілене түсті. Бұл бастама қашан жүзеге асады және ол үшін бүгінде не істеліп жатыр?

А Айхан ШӘРІП

МҰНАЙДЫ ӨНДІРГЕН ЕМЕС, ӨНДЕГЕН ҰТАДЫ

Екінші бірі біле бермес: ел тізгінін қолға алған кезде Қасым-Жомарт Тоқаев мұнай өңдеу саласын аса күрделі жағдайда қабылдап алған-тын. Бұрыннан қордаланған, тіпті әбден былыққан түйткілдер стратегиялық маңызды сектордың адымын тұсап, өндірістің еңсесін тіктеуге мұрша бермей тұрған еді. Республикада жылда бензин дағдарысы туындайтын. Президент саланы ретке келтіруге білек сыбана кірісті: құзырлы органдарға қатарынан түгендеу-ревизия және тексеру жүргізу тапсырылды. 2021 жылғы 10 шілдеде өткен Үкіметтің кеңейтілген отырысында Қ.Тоқаев оның алдын ала нәтижелерін жариялады. Мемлекет басшысының мәліметіне сәйкес, елді жанар-жағармай материалдарымен толық қамту мақсатында 2018 жылы үш мұнай өңдеу зауытын жаңғырту жұмыстары аяқталды: оған мемлекет 2 триллионнан астам теңге шығындаған.

— Бұл жерде бізде үлкен проблема бар! Осыдан кейін жыл сайынғы жөндеу жұмыстарының мерзімі 45 күннен 20 күнге дейін қысқарады, ал зауытты жөндеуге толық тоқтату үш жылда бір рет қана жүзеге асырылады деп күтілді. Алайда содан кейін жөндеу жұмыстарының саны да, жүргізу мерзімдері де, апатты тоқтатулар саны да азайған жоқ. Соның салдарынан жанар-жағармай материалдарының тапшылығы үнемі туындап, бағасы өседі. Тек биылғы жыл басынан отын бағасы 13%-ға қымбаттады. Оңтүстік өңірлеріміз жанар-жағармайды талонмен босатуға мәжбүр болып отыр, — деді Қ.Тоқаев.

Ол Атырау мұнай өңдеу зауытындағы сол кездегі апатқа кінәлі тұлғаларды жазалауды жүктелді. Осыған орай Энергетика министрі және басқа тұлғаларға сөгіс жарияланды, өзге де жауапкершілік арқалады. Саладағы ахуалды ел басшылығы қатан бақылауға алды.

Тығырықтан шығудың бір жолы ретінде Мемлекет басшысы МӨЗ-дердегі жөндеуаралық кезеңдерді ұзартуды және баға ауытқуын төмендету үшін демпферлер құруды тапсырды. Президент «қазақстандық мұнай өңдеу зауыттарының жұмысында қаражатты жылыстатуға (отмывание) қатысты көптеген сұр схема барын» мәлімдеп, Қаржылық мониторинг агенттігі мен Есеп комитетін тиісті шара қабылдауға міндеттеді.

Қасым-Жомарт Кемелұлы бұл мәселені келесі, 2022 жылғы 14 шілдедегі Үкіметтің кеңейтілген отырысында да көтерді. Президенттің тапсырмасымен МӨЗ-дер қызметіне жаппай тексеру жүргізілді. Мәселен, 2020-2021 жылдары жоспардан тыс тоқтап

Төртінші ЗАУЫТ

қалудың 410 фактісі тіркелген: Атырау мұнай өңдеу зауытында — 372, Павлодар мұнай-химия зауытында — 14, Шымкент мұнай өңдеу зауытында — 24.

Содан бері саладағы жағдай біршама түзелді. Бұл Мемлекет басшысына Үкімет алдына жаңа тұрпатты міндеттер қоюына мүмкіндік берді. 2026 жылғы 10 ақпанда өткен Үкіметтің кеңейтілген отырысында Қ.Тоқаев «қара алтынды» шетелге шикізат түрінде шығара бермей, барынша тереңірек өңдеп, дайын тауарға айналдыруды қадап тапсырды. Қазақстанда жылына 100 млн тоннаға дейін мұнай өндіріледі, бірақ елде соның тек 18 миллионы ғана өңделеді.

— Соның салдарынан біз мұнай өндіруші ел болсақ та, жыл өткен сайын дизель отыны бойынша тапшылық пайда болып жатыр, авиациялық керосинде де импортқа тәуелдіміз. Сондықтан Үкімет жаңа, 4-ші мұнай өңдеу зауытының құрылысына қатысты байыпты шешім қабылдауы қажет. Ең алдымен, ол МӨЗ-ге шикізат қайдан жеткізілетінін, қандай өнімді және қанша көлемде өндіретінін дұрыс есептеу керек. Бұл жобаны іске асыруға жеке инвестор тарту керек. Бүгінде мұндай ірі жобаны тек мемлекет қаржысына салу өте тиімсіз. Меміңше, жобаның құнын мұқият есептеген абзал, — деді Президент.

БАСТЫ БІР ӨЛШЕМ — БАҒА МӘСЕЛЕСІ

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың биылғы кеңейтілген отырыста берген тапсырмаларының орындалу барысы жуырда Үкіметте өткен кеңесте жеке қаралды. Оның қорытындысында Премьер-министр Олжас Бектенов жауапты тұлғаларға 2026 жылдың соңына дейін төртінші МӨЗ-ді салу мәселесін кешенді бағалауды аяқтауды, оның онтайлы қуатын, конфигурациясын, шикізат базасын, орналасу орнын және экономикалық моделін айқындай отырып, түпкілікті шешімдер қабылдауды тапсырды.

Мұның сыртында орта және ұзақмерзімді перспективада ішкі нарықтың қажеттіліктерін өтеу үшін саланың өндірістік әлеуетін арттыру бойынша бірқатар тапсырма берілді. Жауапты меморандар мен мүдделі ұйымдарға мұнай

өңдеу қуаттарын кеңейту жобаларын тұрақты бақылауда ұстау, мерзімдердің кешіктірілуіне жол бермеу және нысандардың уақытылы іске қосылуын қамтамасыз ету жүктелді. Мұнай өнімдеріне деген ішкі сұраныстың ұлғаюын ескеріп, «қара алтынды» өңдеуді одан ары тереңдетуге ерекше назар аударылды.

«Мұнай өңдеу қуатының артуы ішкі нарықтағы ЖЖМ бағасының тартымдылығымен тікелей байланысты. Қазақстанда бензин мен дизель отынының бағасы көрші

Ресми мәлімет бойынша, жұмыс істеп тұрған үш МӨЗ-ді кеңейту жобалары олардың жиынтық қуатын жылына 18 миллионнан 29,2 млн тоннаға дейін арттыруға мүмкіндік береді. Сөйтіп, 11,2 млн тонна қосымша көлем пайда болады. Үкімет осы жоспарын толыққанды орындай алса, елде жаңа МӨЗ іске қосылғандай әсер бермек.

МҰНАЙ ӨНДЕУДІҢ ЖАҢА МЕЖЕСІ

Бірақ бұл жаңа зауыт тұрғызу бастамасынан мемлекеттің бас тартқанын білдірмейді. Энергетика вице-министрі Қайырхан Тұтқышбаев 4-ші МӨЗ салу мәселесі әлі де пысықталатынын жеткізді. Оған деген қажеттілік бәрібір туындайды. Себебі Энергетика министрлігінің болжамынша, ұзақмерзімді перспективада елдің мұнай өңдеу қуаттылығына деген қажеттілік жылына 40 млн тоннаға жетпек.

Бұл ретте жаңа МӨЗ тек ЖЖМ шығарумен шектелмей, мұнайды

ТЭН) әзірлеу аяқталуға таяған. Ұлытау, Атырау, Маңғыстау және Түркістан облыстарындағы 4 әлеуетті алаңға салыстырмалы талдау жүргізіліп жатыр. Өңірді түпкілікті тандау осы жылдың соңына дейін тәмамдалуға тиіс.

ЭМ Мұнайды тасымалдау және өңдеу департаментінің басшысы Шымкент МӨЗ-інің қуатын 12 млн тоннаға дейін арттыруды көздейтін жобаның техникалық-экономикалық негіздемесін қытайлық CNPC-нің Шығыс-Қытай жобалау институты әзірлеп жатқанын мәлімдеді. Павлодар мұнай-химия зауытының жылдық қуаты 2031 жылға қарай 9 млн тоннаға дейін, ал Атырау МӨЗ-інде кезең-кезеңімен, 2028 жылға қарай 6,7 млн тоннаға дейін арттырылады. Президент тапсырғандай, кәсіпорында жөндеуаралық кезең 3 жылдық циклге көшірілмек.

Қуаты артқан зауыттарға көбірек «қара алтын» керек болады. Шикізат оларға теміржол не автотрассалармен емес, тікелей құбырмен тасымалданады. Мұнай өңдеу қуаттарының артуына дайындық аясында Үкімет отандық зауыттарды қажетті көлемде шикізатпен қамту үшін мұнай жеткізуші инфрақұрылымын кеңейтіп жатыр.

«Атап айтқанда, кеңейтілетін Шымкент МӨЗ-і үшін Қазақстан — Қытай мұнай құбыры жүйесін кеңейту, 5 жаңа мұнай айдау стансасын салу және ұзындығы 189 шақырымдық лупинг тарту мәселесі пысықталу үстінде. Кенкияк — Атырау мұнай құбырының өткізу қабілетін жылына 15 млн тоннаға дейін, ал Кенкияк Құмкөл учаскесінің өткізу мүмкіндігін жылына 20 млн тоннаға дейін арттыру жоспарланған. Жобаны Қытаймен бірге тең, паритеттік негізде іске асыру мәселесі қарастырылып жатыр», — деді министрлік өкілдері.

Жалпы, Қазақстан мұнай өңдеуді дамытуды үдетті. 2025 жылы мұнай өңдеу көлемі 18,4 млн тоннаға дейін өсіп, жоспардан 4,5%-ға жоғары болды. Мұнай өнімдерін өндіру 15,47 млн тоннаны құрап, жоспарлы көрсеткіштен 6,3%-дан асты. 2026 жылы 15,49 млн тонна мұнай өнімін өндіру жоспарланып отыр.

Саланы одан әрі дамыту мақсатында Үкімет 2025-2040 жылдарға арналған мұнай өңдеу саласын дамыту тұжырымдамасын бекітті. Құжаттың негізгі міндеті — мұнай өңдеу қуаттарын едәуір арттыру және қолданыстағы МӨЗ-дердің тиімділігін жоғарылату. Сондай-ақ мұнайды өңдеу тереңдігін 89%-дан 94%-ға дейін арттыру, мотор отындарын өндіру көлемін ұлғайту және мұнай-химия саласын дамыту қарастырылған. Бұдан өзге мұнай өнімдерінің сапасын экологиялық К4-тен К5+ стандартына дейін кезең-кезеңімен арттыру көзделген.

Осы жобалар Қазақстанға біріншіден, мұнай өңдеу көлемін едәуір ұлғайтуға, екіншіден, отандық шикізатты тиімді пайдалануға және терең өңдеуге мүмкіндік береді. Үшіншіден, ішкі және сыртқы нарыққа саудаланатын отандық мұнай өнімдерінің ассортименті артады. Төртіншіден, жекелеген өнім түрлері бойынша өзге мемлекеттерге тәуелділік азайтылады.

Қорыта айтқанда, мұнай өңдеуді дамыту — Қазақстанның қара алтын өндіру саласын трансформациялаудың негізгі бағытының бірі. Мұнда негізінен шикізаттың модельден толық өндірістік цикл қалыптастыруға және қосылған құны жоғары өнімдер шығаруға басымдық берілмек.

елдердегіден екі есе төмен болғандықтан, мұнай өңдеу саласына инвестиция салу экономикалық тұрғыдан тиімсіз. Сондықтан нарықты ырықтандыруды белсенді түрде жалғастыру қажет. Бұл — экономикалық қауіпсіздік мәселесі», — деп атап өтті О.Бектенов. Демек, Үкімет ішкі бағаларды жасанды түрде арзандау деңгейде сақтап қалу тәжірибесінен біртіндеп бас тарттады.

Өз кезегінде салаға жауапты тұлғалар 4-ші зауытты салмас бұрын, алдымен қолданыстағы МӨЗ-дерді жаңғыртып, қуатын арттыру арқылы қарқынды өскен сұранысты өтеу идеясын ілгерілетіп жатқаны мәлім. «ҚазМұнайГаз» ҰК» АҚ басқарма төрағасы Асхат Хасеновтің айтуынша, Шымкент МӨЗ-інің қуатын жылына 6 млн тоннадан 2030 жылға қарай 12 млн тоннаға дейін, ал Павлодар МХЗ-ның қуатын 5,5 млн тоннадан 9 млн тоннаға дейін арттыру жоспарланып отыр. Атырау МӨЗ-інде «Тиімділікті арттыру жобасы» қолға алынған: бұл жоба аясында зауыттың өндірістік қуаты 5,5 млн тоннадан 6,7 млн тоннаға дейін ұлғаяды.

барынша терең өңдейтін алып кәсіпорынға айналады деп күтіледі. Энергетика министрлігінің Мұнайды тасымалдау және өңдеу департаментінің директоры Дәулет Арықбаев мұның жай МӨЗ емес, «жаңа, ірі мұнай өңдеу әрі мұнай-химия кешені» болатынын жеткізді. Сонда Қазақстан қолданыстағы үш МӨЗ-ді кеңейту және жаңа кешенді салу есебінен мұнай өңдеудің жиынтық қуатын болашақта жылына 38-40 млн тоннаға дейін ұлғайта алатын болады.

— Біз жаңа МӨЗ жобасын іске асыруды жеделдету туралы шешім қабылдадық. Жыл соңына дейін ол орналасуы мүмкін 4 ықтимал облысқа бағалау жүргізіледі. Содан кейін құрылыс үшін онтайлы өңір ресми түрде анықталады. Жаңа зауыт заманауи мұнай-химия кластерінің өзегіне айналады. Оның жылдық қуаты 10 млн тоннаға дейін мұнайды өңдеуге жарайды, — деді Дәулет Арықбаев.

Энергетика министрлігі жаңа кешеннің құрылысын тездетіп, 2033 жылға дейін пайдалануға беруді жоспарлап отыр. Оның алдын ала техникалық-экономикалық негіздемесін (пред-

ӨЗЕКТІ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

А Кәмила ДҮЙСЕН

Сонымен, өзгеріс жәрдемақының он түрін қамтиды. Атап айтқанда, бала дүниеге келгенде берілетін біржолғы жәрдемақы, бір жарым жасқа дейінгі бала күтіміне арналған төлем және төрт не одан көп баласы бар отбасыларға берілетін көмек осы тізімге енген. Сондай-ақ марапатталған көпбалалы аналарға, мүгедектігі бар адамдарға, асыраушысынан айырылғандарға және күтім жасайтын азаматтарға төленетін жәрдемақылар да бар.

Жаңа тәртіп бойынша әуелі отбасының тұрмысы бағаланып, қай санатқа жататыны анықталмақ. Тұрмысы жақсы «А» және «В» санатындағы отбасыларға аталған жәрдемақылар мен жерлеуге арналған біржолғы төлем берілмейді. Дегенмен бұл талап бәріне бірдей жүрмейді.

Мәселен, мүгедектігі бар балаларға, бірінші және екінші топтағы мүгедектігі бар адамдарға жәрдемақы тағайындағанда отбасының табысы есепке алынбайды. Ата-анасының екеуінен де айырылған балалар да осы санатта. Бұған қоса, жасына байланысты зейнетақы алатын марапатталған көпбалалы аналар мен арнайы кәсіптік мемлекеттік жәрдемақы алушылардың тұрмысы бағаланбайды.

Тағы бір маңызды шарт бар: жәрдемақы алу үшін азамат жеке мәліметтерін жинауға және пайдалануға келісім беруі керек. Бұл келісім отбасының көмекке толған мүшелерінен де сұралады. Отбасының жағдайын анықтауға банктегі мәліметтер, кредиттің сомасы, ай сайынғы төлемі мен қалған қарызы пайдаланылады. Ал келісім берілмесе, жәрдемақы уақытша тоқтатылады.

Аталмыш ережелердің жүзеге асуы үшін отбасының тұрмысы ай сайын қайта бағаланбақ. Егер жағдайы нашарлап, жәрдемақы алуға құқығы бар санатқа ауысса, төлем қайта жалғасады.

Бұдан бөлек, төлемнің тоқтауына өзге де себептер бар. Мысалы, алушының банк шотынан үш ай бойы ақша жұмсалмаса немесе ол шетелге тұрақты тұруға кетсе, жәрдемақы тоқтатыла тұрады. Мұндай себептер жойылған соң, төлемді қайта алу үшін өтініш беріп, оны растайтын құжаттарды не мәліметтерді ұсыну қажет.

ТҰРМЫСЫ ТҮРЛІ БОЛСА ДА, МӘРТЕБЕСІ ОРТАҚ

Үкіметтің ұстанымынша, мемлекеттік көмек ең алдымен мұқтаж отбасыларға жетуі керек. Өйткені бірдей жәрдемақы алғанымен, әр шаңырақтың тұрмысы әрқалай: біріне бұл ақша қосымша табыс болса, екіншісі соған баласының киімін алып, азық-түлігін түгендейді. Сондықтан жаңа тәртіп бойынша жәрдемақы тағайындағанда отбасының тұрмыс жағдайын да ескеру көзделіп отыр.

Орталық Азия елдері бойынша маман, Kazakhstan Politics ұлттық талдау орталығының аға

Келер жылдан бастап кейбір жәрдемақылар отбасының тұрмысына қарай тағайындалады. Яғни табысы жоғары, тұрмысы жақсы отбасыларға мұндай төлемдер берілмейді. Ал жәрдемақы алып жүрген отбасы ауқаттылар санатына қосылса, төлемі уақытша тоқтайды. Үкімет бекіткен жаңа тәртіп 2027 жылғы 1 қаңтардан күшіне енеді.

ЖӘРДЕМАҚЫНЫҢ ЖАҢА ӨЛШЕМІ

зерттеушісі, саясаттанушы Расул Қоспановтың пікірінше, мемлекеттік көмекті бөлгенде отбасының тұрмысын ескерген жөн. Өйткені қағаз жүзіндегі мәртебе шаңырақтың күнкөрісі қандай екенін толық көрсете бермейді.

«Занды сұрақ туындайды: бәріне бірдей төлеу қаншалықты әділ? 2027 жылдан бастап Үкімет әлеуметтік көмекті неғұрлым атаулы етуге тырысады. Отбасының цифрлық картасы арқылы қазақстандықтар әлеуметтік әлауқаттың А-дан Е-ге дейінгі бес санатына бөлінеді. А және В санатындағы отбасылар бала тууына, оның күтіміне және көпбалалы отбасыларға берілетін төлемдерді қоса алғанда, бірқатар жәрдемақыны алуды тоқтатады. А және В санаттарына экономикалық жағдайы ең жақсы азаматтар жатады. Олардың бірнеше жылжымайтын мүлік нысаны, автокөлігі бар немесе табысы жоғары», — деп жазады Қоспанов.

Сарапшы келтірген мәліметке сүйенсек, Қазақстан 2025 жылы зейнетақылар мен түрлі әлеуметтік жәрдемақыға шамамен 5,9 триллион тенге жұмсаған. Бұл — жалпы ішкі өнімнің 3,7 пайызы. Әрине, аз қаражат емес. Бірақ мәселе ақшаның көп бөлінуінде ғана ма? Оның кімге жетіп, қай отбасының қажетіне жарағаны да маңызды. Қоспанов осыған назар аударып отыр.

Бір жағынан, мемлекет көмекті мұқтаж жандарға жеткізуді көздеп отыр. Екінші жағынан, жұрттың «жағдайымды дұрыс бағалай ма, жәрдемақымнан айырылып қалмаймын ба?» деп алаңдауы түсінікті. Сондықтан жаңа тәртіптің қалай жұмыс істейтінін, қате кеткен жағдайда оны қалай түзетуге болатынын халыққа анық түсіндіру қажет.

«Ақпарат кеңістігінде алдағы өзгерістерге қатысты алаңдаушылықтың көп екенін көріп отырмын. Олардың бір бөлігі әбден орынды. Алайда әңгіме әлеуметтік қолдауды түгелдей алып тастау туралы емес, оны бөлу тәртібін қайта қарау туралы болып отырғанын түсіну маңызды. Жүйені бастапқы сынақтан өткізу кезеңінде қателер туындауы мүмкін екенін жокқа шығармаймын. Сондықтан оның отбасылардың қаржылық жағдайын қаншалықты объективті бағалайтынын және мемлекет қателескен жағдайда оны қалай түзетінін бақылау маңызды. Бірақ қорытынды жасап, дүрбелеңге берілмес бұрын, алдымен өзі-

Тұрғын үй отбасының жалғыз баспанасы әрі ипотекада болуы мүмкін, ал табысының едәуір бөлігі кредиттерге, емделуге немесе басқа да міндетті шығындарға жұмсалуды ықтимал.

міздің қай санатқа жататынымызды анықтап алайық», — дейді ол.

«АВТОКӨЛІГІ БАР АДАМ» БАЙ АДАМ БА?

Жәрдемақы тағайындағанда отбасының табысын ғана емес, шығынын да ескерген жөн. Qazaq Expert Club-тың әлеуметтік сала мәселелері жөніндегі сарапшысы Толқын Саметова алдағы өзгерістерге қатысты осы мәселеге назар аударады. Өйткені баспанасы мен көлігі бар екен деп, бірден ол отбасын ауқатты деуге келмейді.

Сарапшының пікірінше, жаңа тәртіптің мақсаты — көмекті отбасының тұрмысына қарай беру. Демек, адамның қай әлеуметтік санатқа жататынымен қатар, қанша табыс табатыны, қандай мүлкі бары да есепке алынбақ. Дегенмен қолындағы дүниесіне қарап қана баға беру жеткіліксіз. Сол шаңырақтың ай сайын қанша қарыз төлеп, күнделікті қажетіне қанша жұмсайтынын да ескерген жөн.

«Пәтердің немесе автокөліктің болуы да әрдайым жоғары әлауқаттың белгісі емес. Тұрғын үй отбасының жалғыз баспанасы әрі ипотекада болуы мүмкін, ал табысының едәуір бөлігі кредиттерге, емделуге немесе басқа да міндетті шығындарға жұмсалуды ықтимал. Сондықтан бағалау әдістемесінің сапасы цифрландырудың өзінен кем емес маңызға ие болады. Егер азамат өз отбасының неліктен белгілі бір санатқа жатқызылғанын түсінбесе, жүйеге деген сенім тез төмендейді», — дейді Толқын Саметова.

Айталық, екі отбасының айлығы бірдей. Бірақ бірінің үйі өзінікі, екіншісі ай сайын пәтер-ақы төлеп отыр. Бірі тапқанын азық-түлік пен балаларының қажетіне жұмсаса, енді бірі оған қоса науқас жақынының дәрі-дәрмегін алады. Сонда екеуінің табысы тең болғанымен, қолында қалатын ақшасы екі бөлек. Сондықтан отбасының кірісін санаумен шектелмей, күнкөрісіне қанша қаражат қалатынын да анықтау қажет.

Оның үстіне, қала мен ауылдағы шығын бірдей емес. Бір соманың Алматыда қанша күнге жететіні мен шағын елді мекендегі отбасына қанша уақытқа жететіні де әрқалай болуы мүмкін. Бұған бала саны мен отбасының асырауындағы адамдарды қосыңыз. Сарапшы тұрмысты бағалағанда осы жайттардың бәрін ескеруді ұсынады.

Тағы бір мәселе бар: адам көбірек еңбектеніп, табысын өсіргені үшін көмектен қағылып қалмауы керек. Егер айлығы сәл көбейгенде жәрдемақысы түгел тоқтаса, отбасының кірісі артудың орнына азаюы да ықтимал. Мұндай жағдайда азаматтың «көбірек жұмыс істегеннен не пайда?» деп ойлануы ғажап емес.

«Мемлекеттік қолдау мөлшері алушының материалдық жағдайына байланысты болатын кез келген жүйеде табыстың бір бөлігін көленкеге шығару қаупі бар. Алайда қаржы жүйесінің цифрландырылуы нақты әлауқат деңгейін жасыруды айтарлықтай қиындатады. Мемлекет әртүрлі дерекқорлардан барған сайын көбірек ақпарат алады, ал отбасын бағалау кезінде ресми мәлімделген табыспен қатар мүлік пен басқа да көрсеткіштер ескерілуі мүмкін. Сонымен бірге жүйе кері ынталандыру тудырмауы маңызды. Яғни әлеуметтік жеңілдіктерден күрт айырылып қалу салдарынан адамның ресми табысын арттыруы экономикалық тұрғыдан тиімсіз болатын жағдайға жол бермеу керек. Сондықтан әл-ауқат өскен сайын қолдау біртіндеп қысқаруға тиіс, «шектен астың — бәрінен айырылдың» қағидасы бойынша емес», — деп түсіндіреді сарапшы.

Ал тұрмысы төмендеп кеткен отбасының жағдайы ше? Кеше тұрақты жұмысы болған адам бүгін табыссыз қалуы мүмкін. Енді бірінің тапқан ақшасы емделуге кетеді. Осындай кезде бұрынғы жалақысына қарап шешім шығару оның бүгінгі мұқтаждығын көрсетпейді.

Сондықтан азамат өзіне қатысты қандай мәлімет қолданылғанын білуі қажет. Қате болса, түзете алуы, ал шешіммен келіспесе, шағымдануға мүмкіндігі болуы керек. Әйтпесе көмекке зәру адам ескірген мәліметтің кесірінен жәрдемақысыз қалуы ықтимал.

«Неғұрлым атаулы әлеуметтік қолдауға көшудің өзі әділдікке кепілдік бермейді. Барлығы мемлекеттің отбасының нақты жағдайын қаншалықты дәл анықтай алатынына және жүйенің ондағы өзгерістерге қаншалықты жылдам жауап беретініне байланысты болады. Отбасының цифрлық картасы бұл үшін техникалық мүмкіндіктер береді. Бірақ сонымен бірге ашық өлшемдер, түсінікті шағымдану тетігі және деректерді тұрақты жаңарту қажет», — дейді Саметова.

Сарапшының пайымынша, жаңа тәртіптің пайдасын мұқтаж отбасының көмекті дер кезінде алуына қарап бағалаған жөн. Түптеп келгенде, бастысы — қолдауға зәру шаңырақтың назардан тыс қалмауы.

АЛАҢ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

«Қазір баланы смартфон тәрбиелеп жатыр» деген сөз көп айтылады. Өйткені бүгінгі бала үшін смартфон байланыс құралы ғана емес, бүтін бір әлем десек болады. Оларға досымен араласу үшін аулаға шығудың қажеті жоқ, тіпті ойынның өзі экранға көшкен. Бұрынғы бала аулада ойнап, ақпаратты кітаптан іздейтін. Алайда «Жаңа ғасырда баланың табиғаты өзгерген жоқ. Айырмашылық – олардың балалық шағы өткен ортада» дейді мамандар. Демек, орта өзгерді, қоғам өзгерді. Ал «Өзгерген қоғамда балаға қандай тәрбие моделі қажет? Біз баланы өзіміздің балалық шағымыздың өлшемімен тәрбиелеп жүрген жоқпыз ба?» «Алаң» айдарында аталған сұраққа жауап іздеп көрдік.

БАЛАЛЫҚ ШАҚ ЦИФРЛЫҚ СИПАТҚА КӨШТІ, БІРАҚ...

— Қазіргі бала қандай? Ата-ана зумер және альфа ұрпақ деп аталып жүрген балаға не үйрете алады?

Баян Бекетай, педагог, психолог, «Ұлттық құндылықтар академиясы» РҚБ Ақмола облысы филиалының директоры:

— Меніңше, бүгінгі баланы түсіну үшін алдымен оның қандай ортада өсіп келе жатқанын түсінуіміз керек. Соңғы 10-15 жылда баланың табиғаты түбегейлі өзгерген жоқ. Өзгергені — оның балалық шағы, ақпараттық ортасы, қарым-қатынасы кеңістігі және өмір ырғағы. Мен мектепте жиырма жылға жуық уақыт жұмыс істедім. Әр кезеңнің баласын көрдім. Бұрын бала үшін мектеп, отбасы, аула, достары негізгі орта болатын. Қазір осы ортаға цифрлық әлем қосылды. Бала дүниені тек өзінің айналасындағы адамдар арқылы емес, экран арқылы да танып жатыр. Ол әлемнің кез келген нүктесіндегі ақпаратқа бірнеше секундта қол жеткізе алады. Бұл — үлкен мүмкіндік. Бірақ мүмкіндікпен бірге үлкен жауапкершілік те келді. Ол көп нәрсені көре алады, бірақ көргенінің бәрін түсіне бермейді. Кез келген сұрақтың жауабын интернеттен табуы мүмкін, бірақ адамның көңілін түсіну, сабыр сақтау, жауапкершілік алу, еңбек ету, қарым-қатынасты сақтап қалу сияқты қасиеттер дайын күйінде интернеттен келмейді.

Сондықтан бүгінгі ата-ананың міндеті — баланы технологиядан алыстату емес, оны технологияны дұрыс пайдаланатын, бірақ технологияға тәуелді болмайтын адам етіп тәрбиелеу. Яғни зумер немесе альфа ұрпағының баласына ең алдымен ақпараттық емес, өмірлік имунитет керек. Ол ақпаратты саралай білуі, жалған мен шынның арасын ажыратуы, әлеуметтік желідегі әдемі көріністі өмірдің толық шындығы деп қабылдамауы қажет. Оған еңбектің қадірін түсіндіру маңызды. Қазіргі бала көп нәрсені тез келуіне үйреніп барады: ақпарат тез келеді, видео тез ауысады, тапсырыс тез жеткізіледі, жауап бірден табылады. Ал өмірдегі маңызды дүниелердің көбі уақытты талап етеді. Білім де, шеберлік те, сенім де, жақсы қарым-қатынас та бір күнде қалыптаспайды. Сондықтан баланы күте білуге, бастаған ісін аяқтауға, жеңілісті көтеруге, өз міндетін орындауға үйрету қажет. Одан бөлек, қазіргі балаға қарым-қатынасы мәдениетін арнайы үйрету керек деп ойлаймын. Сәлемдесу, алғыс айту, кешірім сұрау, үлкенді сыйлау ғана емес, өз ойын ренжітпей жеткізу, өзгені шекарасын құрметтеу, келіспеген кезде мәдениетті түрде пікір білдіру — бүгінгі балаға аса қажет дағдылар. Меніңше, қазіргі ата-ана баласы үшін өмірдің барлық қиындығын алып тастауға тырыспауы керек. Керісінше, баланы қиындықпен дұрыс кездесуге дайындауы қажет. Өйткені баланы өмірден қорғау мен оны өмірге дайындаудың арасында үлкен айырмашылық бар.

Балабек Сақтағанов, психолог, ғылым докторы, Қазақ ұлттық хореография академиясының доценті:

— Зумерлер мен альфа ұрпағы — смартфонсыз, интернетсіз дүниені

көрмеген алғашқы ұрпақ. Бүгінгі балаға интернет жаналық емес, ауа сияқты әрдайым бар нәрсе. Соңғы 10-15 жылда екі өзгеріс қатар жүрді: бала виртуалды әлемге кірді де, нағыз өмірі тарылды. Бұрынғы бала аулада, көшеде, бақылаусыз ойынмен бетпе-бет келсе, қазіргі қалалық бала мектеп, үйірме, репетитор, үй тапсырмасы мен экранның арасында өседі. Бала аулаға шықпайды. Бұл баланың тәуекелге бару, дауды өзі шешу, өз бетінше шешім қабылдау тәжірибесін азайтады. Қазақстанда қосымша екі ерекшелік бар: бала қазақ, орыс, ағылшын тілдеріндегі мазмұнды қатар тұтынады және еңбек көші-қоны мен ата-ананың жұмыс жүктемесі салдарынан көп бала әже-атаның қолында немесе жалғыз өседі. Сонымен қатар бүгінгі бала өз пікірін айтуға, шекарасын қорғауға бейім, бұл «үлкеннің сөзі заң» дәстүрімен жиі қақтығысады.

Ата-ана ең алдымен бес нәрсені үйретуі керек. Біріншісі, өзін-өзі реттеу: бұл тыйыммен емес, қиын сәтте баламен бірге болумен қалыптасады. Екіншісі, терең зейін мен жалығуға төзімділік: кітап оқу, сурет салу, ертегі мен жұмбақ айту дәстүрі осыған қызмет етеді. Үшіншісі, сыни ойлау мен медиа сауаттылық: жалған ақпарат пен алаяқтық көп болған соң, баламен бірге жаналықты тексеріп көру «кірме» деп тыйым салудан тиімді. Төртіншісі, тікелей әлеуметтік дағдылар: келіспеушілікті шешу, жеңілуді көтеру, кешірім сұрау. Бесіншісі, өз бетінше болу: шамадан тыс камкорлық баланың тәуелсіздігін тежейді.

Әлия Оспанова, «Цифрлық үкіметті қолдау орталығының» бас директоры:

— Мен ең алдымен бала өсіп жатқан әлем өзгерді деп айтар едім. Бүгінде технологиямен танысу мектепке дейін-ақ басталады. Отбасымен, мұғалімдермен және достармен қатар баланың өмір туралы түсінігіне блогерлер, әлеуметтік желілер, ұсыныс алгоритмдері, жасанды интеллект те әсер етеді. Қазір балалардың мүмкіндіктері көбейді: тілдер үйрену, ортақ мүддесі бар адамдарды табу, өз жобаларын жасау, кез келген сұраққа түсініктеме алу. Бірақ ақпаратқа қолжетімділік оны талдап, түсінуге дайын екенін білдірмейді. Бала өз сезімдерін түсінуді үйренбестен бұрын ересектерге арналған тақырыпқа тап болуы мүмкін. Сонымен қатар қазіргі балалар өте әртүрлі. Өмір жағдайын, отбасындағы қарым-қатынасты, білімге қолжетімділікті бір ұрпақтың сипаттамасымен шектеуге болмайды. Құрылғының болуы ғана емес, баланың экранға деген қызығушылығын білімге деген қызығушылыққа айналдыруға көмектесетін ересектің қасында болуы да маңызды. Балалық шақ цифрлық сипатқа ие болды, бірақ баланың сүйіспеншілікке, қауіпсіздікке және назарға деген қажеттілігі жойылған жоқ.

БӘРІН БІЛЕТІН ЕМЕС, ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ СЕЗІНЕТІН БАЛА ТӘРБИЕЛЕУ МАҢЫЗДЫ

— Түсінгеніміздей, баланың табиғаты өзгерген жоқ. Оның балалық шағы, әдеттері мен дағдылары өзгерді. Дегенмен қазіргі бала мен бұрынғы баланы салыстырғанда қандай айырмашылық бар?

Баян БЕКЕТАЙ:

— Бүгінгі баланың технологиялық ортаға бейімделуде жоғары. Бұл — оның өмір сүріп

АҚ пен АРАСЫНДАҒЫ

отырған ортасына бейімделуінің нәтижесі. Бірақ жылдам қабылдау мен терең ойлау бір нәрсе емес. Қазіргі балаға ақпараттың көптігі кейде керісінше оның назарын шашыратып жіберуі мүмкін. Қысқа мәтіндерге, қысқа видеоларға, үнемі жанарып тұратын контентке үйренген бала ұзақ уақыт бір іске шоғырлануда қиындық сезінуі ықтимал. Сондықтан бүгінгі баланың ойлау қабілетін дамытуда ата-ана мен мұғалімнің рөлі бұрынғыдан да маңызды. Балаға дайын ақпаратты бере бермей, оның ойлануына уақыт қалдыру керек. Бір сұрақтың бір ғана жауабы болмайтынын көрсету қажет. Оқып қана қоймай, талдауға, салыстыруға, себеп пен салдарды байланыстыруға үйрету керек.

Кітап оқу осы тұрғыда ерекше маңызды. Кітап баланы тек ақпаратпен қамтамасыз етпейді. Ол баланы тоқтауға, елестетуге, кейіпкердің ішкі дүниесіне үңілуге, оқиғаны асықпай қабылдауға үйретеді. Сонымен бірге баланың қол еңбегіне, табиғатпен байланысына, қозғалысына, шығармашылыққа уақыт қалдыру қажет. Себебі адамның ойлау қабілеті тек экран алдында қалыптаспайды. Бала көп нәрсені білуі мүмкін. Бірақ одан да маңыздысы — оның білгенін адамдық қасиетпен ұштастыра алуы. Сондықтан бүгінгі тәрбиенің мақсаты «балам бәрін білсін» деген деңгейде қалмауы керек. «Баламыз білгенін саралайтын, өз ойын қалыптастыратын, шешімінің жауапкершілігін түсінетін адам болсын» деген деңгейге көтерілуі қажет.

Балабек САҚТАҒАНОВ:

— Баланың дүниетанымында зеректік біртұтас қасиет емес, қабілеттер жиынтығы. XX ғасырда IQ көрсеткіштері онжылдық сайын шамамен үш ұпайға өсті (Флинн эффектсі), ал 1990 жылдардан кейін кейбір елдерде, мысалы Норвегияда, өсім тоқтап, кері кетті. Норвегиялық зерттеу мұның бір отбасы ішіндегі ағалы-інілерде де байқалатынын көрсетті, яғни себебі гендерде емес, ортада.

Қазақстанда баланың зеректігіне қатысты нақты өлшем бар: PISA. 2022 жылы біздің оқушылар 81 елдің ішінде математикадан 46-шы, жаратылыстанудан 49-шы, оқудан 61-ші орынды алды, бұл 2018 жылдан жақсару. Сонымен қатар қала мен ауыл арасындағы алшақтық азайды. Бірақ оқушылардың 64%-ы оқу сауаттылығында

тек бірінші деңгейде қалды (ОЭСР бойынша орташа көрсеткіш 26%). 2025 жылғы цикл бойынша математикадан балл 2022 жылмен салыстырғанда шамамен 12 ұпайға төмендеді. Мұны тек экранға жауып қоюға болмайды: пандемия, оқу бағдарламасының жанаруы, мектептегі жүктеме, репетиторлық мәдениет те әсер етеді.

Бүгінгі баланың күшті жағы: визуалды ақпаратты жылдам өңдейді, жаңа құралды, қолданбаны, тілді тез меңгереді, өзін көрсетуден қорықпайды. Алаңдататын жағы: зейіннің бөлшектенуі, терең оқудың әлсіреуі, мультитаскингке әуестену, ақпаратты есте сақтаудың орнына құрылғыға сүйену. Бұрынғы бала ақпаратты сызықты қабылдаса (кітапты басынан аяғына дейін), қазіргі бала желілік қабылдайды: сілтемеден сілтемеге, үзіндіден үзіндіге. Бұл икемділік береді, бірақ тереңдікке қауіп төндіреді. Себептерге цифрлық орта мен жылдам сыйақы беретін қолданбалар, қозғалыс пен ойынның азаюы, ұйқының қысқаруы, сондай-ақ ата-ананың өзінің телефонға үңілуі («технофрения») кіреді.

Әлия ОСПАНОВА:

— Қазіргі балалар қосымшаларды тез меңгергенімен және керекті бейнені табуымен немесе бейтаныс интерфейсті оңай түсінуімен жиі танғалдырады. Дегенмен мен техникалық шеберлікті, хабардарлықты және ойлау тереңдігін ажыратар едім. Бұлар әртүрлі нәрсе. Бала жауапты тез таба алады, бірақ оның неге дұрыс екенін түсіндіре алмауы мүмкін. Әлеуметтік желіні сенімді пайдаланып, бірақ манипуляцияны байқамауы мүмкін. Бүгінгі оқу жағдайының өзі өзгерді: дайын жауап енді дерлік үнемі қасында. Ересектер балаға осы жауаппен тоқтап қалмауға көмектесуі маңызды. «Мұны қалай түсіндің?», «Бұл дереккөзге неге сенесің?», «Басқаша шешуге бола ма?» деп сұрау керек. Мұндай сұрақтар ойлаудың дербестігін қолдайды.

Бұл әсіресе жасанды интеллектінің пайда болуына байланысты өзекті. Ата-ана ретінде мен үшін баланың тапсырманы орындағаны ғана емес, нәтижеге қалай келгенін түсінгені де маңызды. Технология күрделі тақырыпты түсіндіріп, мысалдар келтіріп, жаттығуға көмектесе алады. Бірақ өз пікірін өзі қалыптастыру міндетін цифрлық көмекшіге толық тапсыруға болмайды. Мен балаларды жауап беру

АЛАҢ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

жылдамдығымен ғана емес, олар қоятын сұрақтардың тереңдігімен де бағалағанымызды қалар едім. Әсіресе цифрлық ойын-сауық ұйқыны, оқуды, қозғалысты және тікелей қарым-қатынасты ығыстырған кезде баланың құрылғыны қалай пайдаланатынын ажырата білу маңызды. Бала жаңа нәрсе үйренді ме әлде қысқа бейнелердің арасында тынымсыз ауысып отыра ма? Тек ұзақтығы ғана емес, мазмұны, баланың жасы және отбасының әдеттері де маңызды. Осы тұрғыда жиі «клиптік ойлау» туралы айтады, яғни ақпаратты жеке жарқын үзінділер түрінде қабылдау. Мен бұл сөзді диагноз ретінде емес, мазмұнға тоқтамай, тез ауысуға дағдыланудың сипаттамасы ретінде қолданамын. Балаға қызықты ренсені байқауға ғана емес, байланыстарды аңғаруға, себептерін түсінуге және өз тұжырымдарын жасауға көмектесу — біздің міндетіміз.

Қазіргі балалардың «ұзақмерзімді жады азаяды» деп айту тым асыра сілтеу болар еді. Үнемі алаңдау материалды менгеруге және оны кейін қайталап айтуға кедергі келтіруі мүмкін. Ақпаратты тез көру оны түсіну және ұзақ уақыт есте сақтау дегенді білдірмейді.

ҚАРА САН МЫҢ БОЯУ

Сондықтан зейін қойып жұмыс істеуге, оқығанды талқылауға және өз сөзімен қайталауға уақыт қалдырған жөн.

Ана ретінде кітап жазуға немесе телефонның міндетті «пайдалы» алмастырушысына айналғанын қаламас едім. Оқуға қызығушылықты баланың жақын тақырыптарын таңдау, бірге талқылау және ересектердің үлгісі арқылы қолдау керек. Ал оқу немесе сабақ кезінде артық хабарландыруларды өшіру қажет, сонда бала үнемі алаңдамайды. Мен үшін цифрлық сауаттылық сонымен қатар өз зейінін басқара білу қабілеті мен құрылғыны пайдалана білу ғана емес, оны қашан қойып қою керегін түсінуі де маңызды.

ЖҮРЕККЕ ҮНІЛУ: ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЕШҚАШАН ЖЫЛАМАУ ЕМЕС...

— Қазіргі балалардың арасында жалғыздық сезімі күшейіп бара жатқан жоқ па? Олардың эмоционалды жағдайын қалай тәрбиелеуге болады?

Баян БЕКЕТАЙ:

— Қазіргі баланың өмірінде адамдар азайған жоқ, бірақ шынайы эмоционалдық жақындыққа деген қажеттілік күшейді деп ойлаймын. Әлеуметтік желі баланың

байланыс мүмкіндігін көбейтті. Бірақ экрандағы қарым-қатынас пен адамның жанында отырып сөйлесудің айырмашылығы бар. Балаға өзін біреуге маңызды сезіну үшін лайк пен пікірден гөрі, оның сөзін бөлмей тындайтын, сезімін жоққа шығармайтын жақын адамы қажет. Баланың эмоционалдық жағдайы бір күнде қалыптаспайды. Ол отбасындағы күнделікті қарым-қатынастан қалыптасады. Сондықтан эмоционалдық тәрбиені арнайы бір сабақ немесе ақыл айту арқылы ғана жүргізу мүмкін емес. Ол күнделікті қарым-қатынастың мәдениетіне айналуы керек. Біріншіден, ата-ана баланың сезімін жоққа шығармауы қажет. Бала ренжісе — ренішінің себебін түсінуге мүмкіндік беру, қорықса — қорқынышын кемсітпеу, ашуланса — ашудың астарындағы қажеттілікті түсіндіру маңызды. Екіншіден, балаға эмоцияны басқаруды үйрету керек. Бұл эмоцияны басып тастау деген сөз емес. Ашуланған кезде бірден әрекет етпей тоқтау, ойын сөзбен жеткізу, келіспеушілікті айкайсыз шешу, қажет кезде көмек сұрау — осының бәрі баланың эмоционалдық сауаттылығын қалыптастырады. Үшіншіден, ата-ана баламен сапалы уақыт өткізуге мән бергені дұрыс. Сапалы уақыт дегеніміз міндетті түрде қымбат жерге апару немесе арнайы мереке ұйымдастыру емес. Бірге тамақтану, серуендеу, жолда әңгімелесу, кітап оқу, баланың қызығушылығы туралы сөйлесу — осылардың өзі бала үшін үлкен эмоционалдық қор. Төртіншіден, отбасында баланың қателесуіне орын болуы керек.

бағыт беруші болғаны жөн. Оның орнына шешім қабылдай бермей, шешім қабылдауға үйретуі керек. Барлық қателігін түзете бермей, қателіктен сабақ алуға мүмкіндік беруі керек. Егер бала үйінде өзін қадірлі, мектепте өзін қажет, қоғамда өзін жауапты адам ретінде сезінсе, оның ішкі тірегі қалыптасады. Ал ішкі тірегі бар бала өзгермелі әлемнен қорықпайды. Біз қазіргі баланы өзгертуге емес, оның өзгерген әлемінде дұрыс бағыт табуына көмектесуге тиіспіз.

Балабек САҚТАҒАНОВ:

— Психологияда жалғыздық жалғыз қалу емес, қалаған және нақты қарым-қатынас арасындағы алшақтық. 37 елдегі оқушыларды зерттеген Твенге мен әріптестері (2021) 2012 жылдан кейін мектептегі жалғыздық сезімінің өскенін көрсетті, бұл смартфонның таралуымен сәйкес келеді. Алайда себеп-салдар толық анықталмаған: жалғыз бала экранға көбірек кіруі де, экран баланы жалғыз қалдыруы да мүмкін.

Қазақстан бойынша салыстырмалы зерттеулер әлі аз, ал жасөспірімдердің өзіне қол жұмсау мәселесінің өзектілігі эмоциялық әл-ауқатқа ерекше назар аударуды талап етеді. Біздің мәдениетте жалғыздықты тереңдететін фактор бар: «ұят» және «жұрт не дейді» қысымы. Ер балаға «жыламайды», қыз балаға «жақсы қыз болу» қалпы тағылады, ал бала қиындығын айтуға ұялады. Үнсіздік жалғыздықты күшейтеді. Эмоциялық тәрбие үшін алдымен қауіпсіз

төмендететінін көрсетеді; шектеу сақталады: «ашулануға болады, ұруға болмайды». Үшіншіден, жылулық пен нақты шектеуді ұштастыратын беделді тәрбие стилі. Төртіншіден, шартсыз қабылдау: ҰБТ мен олимпиада қысымы жағдайында «жақсы оқысаңда, оқымасаң да сен маған қымбатсың» деген хабар аса маңызды. Бесіншіден, цифрлық шекара-лар және ережелер ата-анаға да ортақ болуы керек: ас үстінде, ұйқы алдында телефон жок.

Біздің мәдениеттің ең үлкен ресурсы: кең туыстық желі. Әже, ата, нағашы жұрты, ауыл, той-томалақ баланы әулеттің мүшесі ретінде қабылдайды, ал ата-анадан тыс сенімді бір ересектің болуы психикалық төзімділіктің күшті қорғаныс факторы. Қалалық өмірде бұл байланыс әлсіреп барады, сондықтан оны саналы түрде сақтау керек. Спорт, ұлттық ойындар (асық, тоғызқұмалақ), ұжымдық шаралар да нағыз қарым-қатынасты арттырады. Ұйқы мен қозғалыс эмоциялық тұрақтылықтың биологиялық негізі екенін де ұмытпаған жөн.

Ақырында, бала біршама уақыт көңіл-күйі төмен болып, достарынан алыстап, ұйқысы мен төбеті бұзылып, оқуы нашарласа, бұл мінез емес, маман көмегін қажет ететін белгі болуы мүмкін. Психологиялық жүгіну әлсіздік емес, жауапты ата-анаға тән қадам екенін қоғамдық санада орнықтыру — біздің мамандардың да, БАҚ-тың да міндеті.

Әлия ОСПАНОВА:

— Байланыстар саны қарым-қатынас сапасын әрдайым көрсете бермейді. Бірнеше чатта тұрып, өз уайымыңды кімге айтарынды білмеуің мүмкін. Дегенмен нақты деректерсіз барлық қазіргі бала жалғыз болып кетті деп айтпас едім. Цифрлық қарым-қатынас қолдау мен достықтың көзі де бола алады. ДДСҰ материалдарында әлеуметтік желілерді белсенді пайдаланатын, бірақ проблемалық мінез-құлық белгілері жоқ жасөспірімдердің құрдастарының қолдауын күштірек сезінетіні айтылған. Сондықтан баланың күйін тек телефонда өткізетін уақытына қарап емес, нақты баланың басында не болып жатқанына қарап бағалау маңызды. Ата-ананың міндеті баланың әр қадамын білу емес, қиын сәтте сенімін сақтап, оның өзіне келе алуына жағдай жасау.

Эмоционалдық төзімділікті «уайым-дама» деген үндеумен тәрбиелеуге болмайды. Балаға сезімдерін атауға, көмек сұрауға, жанжалдарды басқа адамды қорламай шешуге көмектесу маңызды. «Бұл ештеңе емес» дегеннің орнына: «Бұл сені ренжіткенін көріп тұрмын. Айтып берші», деп айтуға болады. Біз, ересектер, өзімізге де сұрақ қоюымыз керек: бала сөйлесуге келгенде, шынымен телефонымызды қоя аламыз ба? Сенім осындай күнделікті сәттерден қалыптасады. Ал егер уайым, көңіл-күйдің түсуі немесе тұйықталу ұзаққа созылып, күнделікті өмірге кедергі келтірсе, мұны жасқа немесе гаджеттерге жаппай, білікті маманға жүгіну керек.

Әрине, адами қарым-қатынастар: жанашырлық, жауапкершілік, тындай білу, келісе білу және қателікті мойындау. Балалар өздерінің құндылығы бағаға, жазылушылар санына немесе басқалармен салыстыруға байланысты емес екенін түсінгені маған маңызды. Қателесуге, сұрақ қоюға, қайта байқап көруге және қолдау сұрауға болады. Сонымен қатар барлық жауапкершілікті отбасына жүктеуге болмайды. Мектеп, мемлекет және технологиялық компаниялар да қауіпсіз орта мен оқуға қолжетімді мүмкіндіктер жасауға тиіс. Цифрлық дағдылардың дамуы балаларды қорғаумен және ересектерді қолдаумен қатар жүруі керек, ЮНИСЕФ те осыған екпін жасайды.

Біздің міндетіміз — баланы барлық қосымшаға үйрету емес, оған үйрене алатын, шешім қабылдай алатын дербес тұлға болуға көмектесу.

Дайындаған
Тілегүл ЕСДӘУЛЕТ

Эмоционалдық тұрғыдан мықты бала дегеніміз – ешқашан жыламайтын немесе ешқашан қиналмайтын бала емес. Ол қиындық келгенде өзінің не сезіп тұрғанын түсініп, одан шығудың жолын іздей алатын бала. Бұл жерде ата-ананың өз үлгісі ерекше маңызды.

байланыс керек: ата-ана мінсіз болмай-ақ, қолжетімді болса жеткілікті. Күнде 15-20 минут телефонсыз, баланың қалауымен ойнау немесе сөйлесу қымбат үйірмеден артық пайда береді. Екіншіден, сезімді қабылдап, атай білу (Готтманның эмоциялық коучингі): «жылама, ештеңе болған жоқ» дегеннің орнына «ренжідің ғой» деп айту. Нейрозерттеулер сезімді сөзбен атау қозуды

БІЗДІҢ СҰХБАТ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

– Перизат Байтешқызы, әуел бастағы мамандығыңыз бойынша географ-биолог екенсіз. Педагогика саласына қалай бет бұрдыңыз?

– Оқушы кезімде екі мамандыққа қатты қызықтым. Бірінші, мұғалім болғым келді. Екінші, журналистикаға ықыласым ерекше ауды. Алайда екінші тандауымды, яғни журналист мамандығын ата-анам қыз балаға кол емес деп, қолдай қоймады. Ол кезде кітаптан бас алмайтынбыз ғой, бірде қолыма жазушы Зейін Шашкиннің «Доктор Дарханов» атты романы түсті, ол кітапта аспиранттардың өмірін баяндайтын тұсы бар еді. Аталған шығарманы оқығаннан кейін, «Аспиранттардың өмірі қалай болады екен?» деген сауал туындады. Сол қызығушылық ғылым жолына бастау болатынын, әрине, ол кезде білген жоқпын. Сөйтіп, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтының «география-биология пәнінің мұғалімі» мамандығына оқуға түстім. Болашақ мұғалімдерге педагогика пәні терең оқытылатыны белгілі. 2-курста сабақ берген оқытушымын Айгүл апай қабілетімді байқаған болуы керек, педагогикаға бейімдеп, студенттер арасында өткізілетін әртүрлі ғылыми іс-шараға қатыстырды. Өзім де институттың қоғамдық өміріне белсенді араласа бастадым. 2-курстан бастап факультеттің жастар ұйымын басқардым. Оқу орнын тәмамдаған жылы институт басшылығы тарапынан жоғары оқу орны жастар ұйымының жетекшілігімен қатар педагогика кафедрасында сабақ беру ұсынылды. Сөйтіп, сабақ берген оқытушыларыммен әріптес болып шыға келдім. Еңбекке араласа жүріп ізденуші ретінде ғылыммен айналысуға мүмкіндік туды. Ғылыми жетекшім, қазақ әйелдерінен шыққан тұңғыш педагогика ғылымдарының докторы, академик Күләш Құнантайқызы маған «Баспасөзде, «Лениншіл жас» пен «Социалистік Қазақстан» газеттерінде білім, тәрбие мәселелерін қалай насихаттайды екен, соны зертте» деді. Бұл мені ерекше қуантты. Бір ұстазым педагогикаға, екінші ұстазым ғылым арқылы журналистикаға жақындатты. Жас кезде барлығын өзіміз жасайтындай, қалағанымыздың бәріне өзіміз жететіндей көреміз ғой. Ал шын мәнінде алдағы өміріңнің қай бағытта өрбитіні тағдырыңда тоғысатын тұлғаларға да байланысты болады екен. Осылайша, жанашыр жандардың арқасында бала күнімде санамның бір түкпіріне жазылған армандарыма кол жеткіздім.

– Ұстазыңыздың көргенділігіне қайран қалып отырмын. Медидағы білім мен тәрбиенің жыл өткен сайын маңызы арта беретінін алдын ала білгендей ме, қалай?

– Иә, дұрыс айтасын. Әуелі ғылыми жетекшім ұсынған тақырыппен кандидаттық диссертациямды қорғадым. Жаңадан отбасын құрып, сәбилі болған кезіміз, ғылыми еңбек жазу оңайға соқпады. Күйеуім де өз мамандығына сай кандидаттық тақырып алған еді, менің қинал-

Іргелі ғылым бар да, қолданбалы ғылым бар. Біз әдетте соның екіншісін ғана зерттеу деп танып жатамыз. Өйткені бұл – оңайырақ. Қолданбалы ғылымның өнімі көзге көрінеді, қолға ұсталады. Ал іргелі ғылым кез келген өнертабыстың, реформаның, үлкен өзгерістің, тіпті әлгіндегі қолданбалы ғылымның бастау бұлағы боларын біле бермейміз. Кезекті кейіпкеріміз – сол іргелі ғылымға ғұмырын арнап, тың тақырыпты тереңдете зерттеп, оны жаңа бағыт ретінде қалыптастыруға салмақты үлес қосып келе жатқан ғалым. Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы Перизат СЕЙІТҚАЗЫМЕН сәті түскен сұхбатымыз рухани-танымдық әңгімеден басталды.

Перизат СЕЙІТҚАЗЫ,
педагогика ғылымдарының
докторы, профессор:

МЕДИАБІЛІМ ҰРПАҚТЫ ІЗГІЛІККЕ БАУЛИДЫ

ғанымды көріп, зерттеуін жылы жауып қоя салды. Ғылым жолының жауапкершілігін сезінген соң, кандидаттық диссертация қорғасам жетеді деп шештім. Алайда Күләш Құнантайқызы докторлық дәреже қорғап алуымды қайта-қайта есіме сала берді. Қысқасы, қызметтік ұсыныстардан бас тартып, түбегейлі ғылымға ден қойдым. Өйткені ғылыми жетекшім: «3-4 жыл ішінде жазылған докторлық жұмысты мойындамаймын» деді. Өзі бір тақырыпты он жылдан аса уақыт зерттеген. Сөйтіп, бұл жолы тек баспасөзбен шектелмей, зерттеу нысанына телеарна, радио, сайт өнімдерін де қостым. Ол уақытта отағасы қызмет бабымен Астанаға ауысып, мен Л.Гумилев атындағы Еуразия университетінде кафедра меңгерушісі қызметінде жүрдім. Ғылыми кеңесшім Алматыда тұратын, бұған қоса кітапхананың күндіз әрі мол қоры да сол жақта еді. Сондықтан аталған шаһарға жиі қатынауға, кітапханада тапжылмай отыруға тура келді. Ақыры көп жылғы зерттеуден кейін бұқаралық ақпарат құралдарындағы білім мен тәрбие мәселесі бойынша докторлық диссертациямды қорғадым.

– Сол докторлық диссертацияңыз ірі де іргелі педагогика ғылымының бөлек бір бағытына айналды. Бүгінде еліміздегі педагогика бойынша медиабілім саласындағы санаулы ғалымның бірісіз. Осы саладағы өзгерістер жөнінде айта кетсеңіз?

– Қазір медиапедагогика болашақ мұғалімдерді медиабілім, медиасауаттылық, медиатеchnология, ақпараттық мәдениет, цифрлық құзыреттілік, медиа құзыреттілік, ақпаратты талдау, білім саласында БАҚ өнімдерін қолдану тұрғысынан сауатты болуға баулитын педагогика ғылымының басты бағдарына айналды. Ең бастысы, медиапедагогика мұғалімге оқушылар әлемінен хабардар болуға, олардың өмір сапасы мен келешегін зерделеуге мүмкіндік береді. Медиабілім тақырыбының шенберінде жоғары оқу орнында бірнеше курс, бірқатар пән енгізіп, оқу құралдарын жазды. Бұқаралық ақпарат

құралдары мен педагогиканы ұштастырған докторлық диссертацияның өміршендігін осыдан көруге болады. Студенттер «Медиапедагогика», «Медиабілім», «Киберпедагогика» курстарын оқыса, магистратурада заман талаптарына сай курстар «Цифрлық педагогика» деп күрделене береді. Бұлардың бәрі – негізінен міндетті пәндер емес, таңдау пәндері. Соған қарамастан, студенттер өз еркімен осы курстарды меңгеруге ықыласты. Заман талабынан сай пәндерді оқып, сұранысқа ие маман болғысы келеді. Тіпті жаңа бағытты, медиабілімді зерттеуге ден қойғандар саны да артып келеді. Мысалы, осы күнге дейін ғылыми жетекшілігіммен медиабілім тақырыбына байланысты 4 ғылым кандидаты, 14 философия докторы (PhD), көптеген магистр даярланды.

– Кибербуллинг қазір қоғамдағы өте өзекті мәселеге айналды. Мұның соңы тіпті қайғылы жағдайға да ұласып жатыр. Осы ретте оқушы бойындағы өзгерістерді ерте анықтау мақсатында мұғалім нені білуі керек?

– Бәрі сол медиасауатты артырудан басталады. Кибербуллингтің алдын аламыз десек, медиасауаттылыққа ерекше мән беруіміз қажет. Жасанды интелект заманында цифрлық сауаттың бастауы медиасауаттылықта жатыр. Яғни үлкендердің медиа-мәдениетін, оқушылардың медиасауатын, мамандардың медиақұзыретін көтерген абзал. Мәселен, біздің Педагогика кафедрасының оқытушылары мен докторанттарының қатысуымен Ғылым және жоғары білім министрлігінің бағдарламалық-мақсатты қаржыландыруымен балаларға қатысты буллингтің алдын алу шараларын әзірлеу жөнінде зерттеу жүргіздік. Зерттеу тобы мектептердің келісімімен еліміздің түкпір-түкпіріне анонимді анкеталар таратты. Солардан келген жауаптар жинақталды. Кейін ауқымды талдау жасалды. Бұдан кейін ата-аналарға, мұғалімдерге арналған оқу құралдарын шығардық.

Жалпы, мұғалім оқушының күнделікті эмоционалды жағдайына ұдайы мән беру керек. Буллинг кезінде балалар үндемей, іштен тынады, тұйықталып қалады. Осындай өзгеріс байқалса, бірден дабыл қағу қажет. Әрине, бір сыныптағы 30-35 баланы бақылау қиын. Мектептер қатары көбейіп, сыныптағы оқушылар саны азайған күнде балалардың көңіл күйін бақылау да жеңілдей түсер еді. Қалай десек те, буллинг мәселесін назардан тыс қалдыруға болмайды.

– Сіздің ғылыми бағытыңыз, бір жағынан, телефонға телмірген ұрпақты түрлі қауіптен қорғайтын зерттеу болса, бір жағынан, пайдалы контентті насихаттау секілді. Жалпы, педагогтер балдырғандар мен жасөспірімдерге арналған медиа өнімдерден хабардар болуға тиіс қой?

– Қазіргі заманда мұғалімдер медиа өнімдерден міндетті түрде хабардар болуы керек. Бұл мұғалімге оқушысының қандай контентті тұтынып отырғанын, виртуалды әлемін білуіне көмектеседі. Балалар мен жасөспірімдерге арналған заманауи медианы білу ең алдымен маман ретінде өзіне, содан соң оқушыға керек. Қай контент бала бойына қандай пайдасы немесе зияны барын біліп тұрады. Қазір кез келген үйде ересектердің бақылауынсыз экраннан көз алмайтын буын өсіп келеді. Ал оны бақылау – бір мәселе, қалай бақылау керегі – өткір тұрған екінші мәселе.

Әрине, барлық жоғары оқу орнында медиабілімге қатысты пәндер оқытылмайды. Дегенмен еліміздің әр өңірінде еңбек етіп жүрген шәкірттерім бар. Олар медиабілімге қатысты тақырыпта бірі магистрлік, кейбірі PhD дәрежесін қорғаған. Сол ізбасарларым өз өңірлеріндегі жоғары оқу орындарына медиапедагогиканы, түрлі курсты енгізіп жатыр. Ал кейбір жоғары оқу орындарының оқытушылары хабарласып, аталған пәндерді енгізуге рұқсат сұрайды. Біз көмектесуге әрқашан дайынбыз, қажетті оқу құралдарымен де қамтамасыз етеміз.

– Қазір әлеуметтік желі таным мен ойын-сауықтың ғана емес, аққараны әлі толық ажырата қоймайтын жас буынға қауіп-қатердің де ортасы болып отыр. Жаңа медианың осы жағын зерттеп көрдіңіздер ме? Тыйым салу түйткілдің түйінін түбегейлі тарката ала ма?

– Әлеуметтік желі былай тұрсын, қазір жасанды интелектің дәуірі жүріп тұр емес пе. ЖИ дәуірінде медиапедагогиканың да маңызы арта түсті. Зерттеулер арқылы балалардың әлеуметтік желіде тым көп отыратынын, жасына сай емес контенттерді тұтынатынын жан-жақты негіздей алдық. Мұны анықтау мақсатында 7-сыныптан бастап жоғары сынып оқушылары арасында сауалнама жүргіздік. «Балалы үйдің ұрлығы жатпас» дейді ғой, олар шынайы жауап береді. Ойын ашық айтады. Дегенмен тыйым салумен ғана мәселе шешілмейді. Себебі бірдененен тыю, керісінше, баланы соған құштар етеді. Ғылыми зерттеудің нәтижесіне үнілсек, тиімді тәсілін таба аламыз. Мысалы, зерттеулеріміздің бірінде баламен бірге тапжылмай отырып мультфильмді тамашаладым. Анимация адамның назарын сағаттап ұстап тұрады. Кейін зерделеп білгеніміздей, шетелдің ірі анимациялық компанияларында бір өнімді әзірлеу барысында көптеген психолог жұмыс істейді екен. Сондықтан мектеп, оқушы, ата-ана ұштағаны бір-бірімен байланыста жұмыс істегенде ғана түпкі мақсатқа жете алады. Ата-ананың жауапкершілігін арттыру, мұғалімнің медиапедагогикалық білімін шыңдау арқылы баланың ішкі әлеміне еніп, жағдайды түзете аламыз.

– Отандық ғылымның жай-күйі қалай, дамуына тежеу болып тұрған қандай кедергілер бар, оларды шешу жолы туралы не айтасыз?

– Қазір мемлекет ғылымға айрықша назар аударып отыр, түрлі грант пен жобаларға қаржы бөлінеді. Болашақ ғалымдарға да жағдай жасалған. Алайда докторанттардың қорғау көрсеткіші төмен деңгейде екені жиі айтылады. Халықаралық журналдарға мақала

ЖАНСАРАЙ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

шығару талабы да бар. Десе де, кейбір гуманитарлық ғылымдардан аталған талап алынып, отандық ғылыми журналдардың әлеуеті артып, докторанттардың мүмкіндігі кеңейді. Ал қорғау көрсеткіші төмендігінің бір себебі — докторанттың көпшілігі жұмыс істей жүріп оқитынында деп ойлаймын. Сананы тұрмыс билейді, бірақ докторанттың күнкөрісі саналатын жұмысы ғылымға, өзінің зерттеу бағытына сай болса, бір сәрі. Өкініштісі, көп жағдайда олай бола бермейді. Ғылым жолы — ауыр жол. Сол себепті әрбір докторант отандық ғылымның дамуына титтей де болсын үлес қосамын десе, ғылыми еңбегін дер кезінде қорғағаны абзал.

Қазір көпшілік ғылыми дәреже мен академиялық дәреженің аражігін ажырата алмайды. Кезінде кандидаттықтың өзі екінші бірі қол жеткізе бермейтін ғылыми дәреже болатын. Ал ғылым докторы дегеніңіз — талай жылын ізденіске арнаған, іргелі зерттеу жүргізген еңбек иесі. Қазір докторантураны бітіріп қорғағандар — ғылым докторы емес, философия докторлары. Бұл — академиялық дәреже. Ал белгілі бір сала бойынша ғылым докторы дәрежесін алу үшін ғылыми ізденісті әрі қарай жалғастыру керек.

— Қазір өзіңіз де шәкірт тәрбиелеп жүрсіз. Сізге ұстаз болған, әлгінде атын атағанда көзіңізде бөлек бір мейірім тұнған академик Күләш Құнантайқызының қандай қасиетін көңілге түйдіңіз? Ізбасарларыңызға не бере алдыңыз?

— Жан тазалығы. Ар тазалығы. Апайдың осы қасиетін бойыма дарыттым деп ойлаймын. 90-жылдардағы тоқырау кезеңінде көп маман мамандығын ауыстырып кетті. Біз таңдауымызға адалдық таныттық. Өз ісімізге, ғылымға да адал болдық. Бұл — қай кезеңде де өзектілігін жоғалтпайтын құндылық. Күләш Құнантайқызының талапшылығынан көптеген әріптесім онымен әңгімелесуге тартылатын, апайдың мысы басып тұратын. Ал сондай кісі мені өзіне етене жақын тартты. Өкінішке қарай, ұстазым өмірден өтіп кетті. Бақиға аттанса да әлі күнге дейін естеліктерімен, санамда қалған сөзделі сәттерімен ұстаздық етіп келеді. Күләш Құнантайқызы қандай жоғары қызметтерде болса да ғылымнан қол үзген жоқ әрі оған адалдығын сақтады, ғылымға бар ғұмырын арнады. Мен де сол жолды таңдадым, студенттеріме де өз кәсібінен қол үзбеді, табандылық танытуды шамам келгенше үйретіп, үлгі етіп келемін. Шәкірттерім баршылық, әр өңірдегі осы жанаша бағытты қалыптастырып, таратып жүрген, алды философия докторлығын қорғаған ізбасарларым — талай жылғы жұмысымның жемісі, еңбегімнің өнімі.

— Ғылымдағы қалдырған ізіңіз ұзағынан болмай! Кейінгіге шабыт сыйлар, өнеге болар, тағылымды да әсерлі әңгімеңізге рақмет!

— Әумин, айтқаныңыз келсін!

Әңгімелескен
Айдана ШОТБАЙҚЫЗЫ,
журналист

Роллан Сейсенбаев. Жазушы өмір жолын таңдауда тектік таным, шыққан орта, өскен елінің тамырына байла-нады, негізіне тартпай қоймайды, генетикалық құбылыстан ешқашан жалтара алмайды. Қазақ мұны қанына тартады дейді, адам баласы тұқым-тегіне тартады. Роллан аға Шыңғыс Айтматов туралы естелігінде: «Абайдай данышпанның туысы, текті тұқымнан екенсің, Жазушылар Одағында халқыңа да, қазақ әдебиетіне де адал қызмет жаса!» деп мені бауырына басып құшақтағаны есімде», — деп жазды.

Абай-Шәкәрім әлемі Роллан аға үшін рухани Темірқазыққа айналған. Жылдар алға озған сайын маған Роллан аға сол бабаларының өмір шындығын мойындап, солардың басына түскен жан азабын, қиянат-өкінішін сезіп, тап бір қасында жүріп көзбен көргендей қиналып, энергетикасына еніп, тауқымет жолына түсіп кеткендей көрінеді де тұрады. Жарық дүниені көруі, сезіп-білуі, уайым-мұңы соларға ұқсап барады. Абай, Шәкәрім тұңғасын кастер тұтып, асыл мұрасын ұлықтау бір бөлек, қазақтың мандайына біткен ағалы-інілі қос ғұлама қалдырған рухани сұрлеуге түсіп, солар жұтқан қайғы-зардан арыла алмай, жад, ақыл-ес шырағына еліту, сарын кешу, сана тұңғығын сезіну қасиеті бір басқа әлем. Бір кем дүние елдік құсасын жүреппен қабылдап, өларада дүниеқоңыздықты рухани байлықтан артық санаған қоғам, әдеби орта, жарқ-жүрқ алдамшы тіршіліктен безініп, өзімен-өзі сырласып, бір шетте бұйығы қалғандай көрінеді де тұрады. Шыңғыстау, Жидебай, Саятқора оқшаулану, тақуалық, дүниеден баз кешу тылсымын тау-тас, суында, кеністік жадында тұтып қалғандай. Адамды заманы билейді. Сөйте тұра ағысқа қарсы жүзу ежелден бар. Сүйегі 30 жыл құр құдықта қалған Шәкәрім қажы жазмышы өзұрпағын ойландырмай ма?! Неліктен мұндай жалғыздық дара тұлға, ойлы адамды құрсай бермек? Сол елден шыққан соңғы жырау Шәкір Әбеннов-Шәкер ата өзін талай мәрте қуғынға ұшыратып, қапас торға тоғытқан сайын қиын заманға илігіп бас имеген, ығы зорға жағыну-жалтақтау жат, өр мінез, дәруіш қалыбында өткені жалған емес.

Роллан Шәкенұлы үлкен әдебиетте, шетелдерде есімі белгілі жазушы, әзірге өзге қазақ ақын-жазушысында жоқ марапат-атақтары бір шоғыр. Бұрынырақ телефонмен тілдескенде Клара тәте Роллан ағаның классикалық әдебиетті жинай беретіні хақында қызық пікір айтты. «Роллан ағаң үйіп-төгіп кітап сатып ала береді, үйге сыймай кетті. Сөйте берсең кітаптар қалалық пәтерде ине шаншар жер қалдырмай, сені де сыртқа шығарып тастайды». Алматыға көшіп келген соң жиған

Жүрек пен ЖАД

кітаптарды айтқаны. Жазушы отбасы Мәскеуде тұрғанда жеке кітапхана қоры кабинеттен асып, шығаберіс ұзын дәліз қабырғаға қаланып, сөре-сөре созылғаны көз алдымда. Клара тәтенің сөзінде шындық барын мойындай бастадым. Соңғы 8 жылда үш-төрт жәшік кітапты жұртқа беруге мәжбүр болдым... Роллан Шәкенұлы адал жары Клара Серікбайқызы екеуі рухани болмыс-бітім, интеллектуалдық тұрғыдан өзара өте жақын жандар екенін анық білемін. Клара тәтенің аяулы бейнесін «Майя» атты повесіме өзесімімен бердім. Кітап демекші, туған жер ядролық атом жарылысынан бастан кешкен қияметті суреттейтін автобиографиялық «Дүние тас-талқан болған күн» атты таңдаулы туындыда далада қозы-лақ бағып жүрген жүгірмек балалардың бірі, жеті жасар ұл Марк Твенді оқыдым дейтіні таңғалдырды.

Роллан Сейсенбаев прозасында туған жер сарыны айрықша киелі, оның өткені қасиретті, ауыр қайғы-зар қазақ халқына ортақ. «Тас түскен жеріне ауыр», ядролық атом бомбасы 40 жыл сыналған Шыңғыстау — Дегелең — Абыралы — атамекеннің жүрек-өкпе, жер кыртысы, су-топырағы сұмдық жарадан, радиациялық уланудан әлі толық айығар емес. «Дүние тас-талқан болған күн» атты әңгіменің көтерер жүгі романға бергісіз. Полигон тақырыбына жазылған туындыда декоративті ештеңе жоқ. Бастан-аяқ гегемон империялар тақ таласта шыбын жаны шырықрап есенгіреген қайран ел мен көкте ай-күн аманда жер бетінде жерастылық тозақ отына күйген атақонысқа асқан перзенттік сағыныш; қара жер теңселіп, галактика білігінен тайып, құділап-аунап лағып кетердей бұлқына күніренген шер, бұрын-соңды ғаламда болмаған адам айтқысыз трагедияны жеті жасар бала тау ішінде киіз жамылып жатып өз басынан өткергесін тірі жер құсасын жұту, қасиетті аруақтарды еске алып, өткен күн, жан сүйеніші, ет бауыр жақын-туысты ұмыттырмауға арналған реквием. Расында, геодезия ғылымы өлшеммен жер кіндігі Жидебай ғарышқа тік

шығатын нүкте болған соң тандалған. Ең бастысы, жазушы оны қиялдан алып немесе сырттан келіп, көрмей-білмей жазудан аулақ. Оның астарында тектік жаратылыс, шежірелік, әулеттік сарын, жадқа ерен адалдық бар болмағы сондықтан. Роллан Шәкенұлы 1953 жылғы жаз өз көзімен көрген сұмдық қиянатты — сутегі бомбасы жарылғанда күллі жаһаннамды демімен үрлеп, сорып алғандай ғаламат от шашқан дәу саңырауқұлақ шексіз аспанды аунатып жіберердей пішінді есейгенде жүрегі қан жылап, жер жылайды деп суреттейді. Тажал жалғыз көзді десе, мынау нақ сол тажал болатын. Әсірелеу, ұрандатқан патриотизм ырымға жоқ. Полигонды әншейін фон, панорама етпектен аулақ. Курчатов есімі екі жерде бар. Архам «Шәкәрім қажының жерленбеген сүйегі осы манда құдықта жатыр», — дейді. Естіген ел үнсіз, Шәкәрім әлі ақталмаған, халық жауы. «Оны Өтеген біледі, аудандық НКВД-да қызмет еткен», — дейді Дүйсехан.

Әңгіме Мәскеуде тұратын жазушыны ой қамап, әке аруағымен тілдесуден басталады. Ата, әке, апа, жары және жазушының ұл-қызы өз есімдерімен берілгені көп нәрсені аңғартпай ма? Таң елең-алаңда өң мен түс алмасқандай күйде жазушы Сокольников бағына барды. Қасынан күрсілдеп өте шыққан бос трамвай Николай Гумилевтің «Адасқан трамвай» атты мистикалық өлеңде танбалаған өркениет зардабын сездірмей ме? Ел тұрмаған шақ марғау қала көрінісімен параллель берілген алыс қалған атақоныс, кейіпкер елден жырақ кеткенімен жүрек қаны, ұлттық код, жад ештенені ұмыттырмайды. Этностық сағыныш пен күйініштен арылу мүмкін емес. Арбатта сатылған картинада тау етегінде құбыжық зұлматтан басын ала қашқан жылқылардың ақсиган тістері, ақ көйлекті кішкентай қыз есі шыға отты саңырауқұлаққа қарап қалғаны бейнеленген. Ол жарылысты суретші өз көзімен көргені ұқты. Суретшінің 1960 жылдар соңында обьрдан өлгенін картинаны сатып тұрған ұлынан естіді.

Роллан Шәкенұлы досымен еріп тауға, ата-апасының қабіріне келгенін суреттейді. Шыңғыстау етегінде қойшының жеке шоқиған киіз үйіне қонаға түскен. Қойшының келіншегі жасына жетпей шашы ағарған, бір баласы қолсыз, бір баласы төбесі жоқ жарымжан туған. Екі бала шетінеген. Полигон қазаққа салған жара оңай жазылмайды. Досының қарындасы Айша: «Аға, біз ақырын өліп жатырмыз, бізге үкімет үнін шығарма деп бұйырған. Қанша жерге арыз жазсам да жауапсыз қала береді. Өлгім келеді, бірақ мына бейшара балаларымды кімге қалдырамын?» — деп жылайды. Бесікте бала жыласа бомба жарыларын сезеді, сол замат дүмпу естілді.

Роллан Шәкенұлы ардақты әкесі өмірден озғанына бес жыл өткенде Мәскеуден елге ұшарда кофе ішетін эпизодта қою кофені қара майға теңейді, яғни жүректі тұмшалаған түңліс, запыран нышан. Сол жазда жер астынан шыққандай он дөңгелекті дәу әскери машиналар ауылға толып кетті, балалар бәрін байқайды, эвакуация басталды. Жер астынан жік шықты, екі құлағы тік шықты делінер мезет құбыжық сутегі бомбасына айналды. Әңгімеде ата және әке бейнесі сүйіспеншілікпен берілген. Үкіметке қызмет істейтін әке билікке бағынбай қайда барады («Бізге қауіпсіз деп айтты», — дейді әкесі), атасы бұл құбылысқа ерен наразы. Әскери қызметтегі орыс подполковникке ойын бүкпей, актарып салады. Бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ. Мына дала көрген қорлық-зорлық, итжеккенге айдалғандар, Лев Толстойды пір тұтқан Шәкәрім қазасы, сұмдық аштықтан қырылған халық, соғыстан оралмаған боздақтарды айтады. Жұпыны тұрмыстан көз ашпаған біздің халықтың басына қашан бақ орнайды, сен бізді ажалға айдап отырсың ғой деп тіке сауал қояды. Елге өтем ретінде әр отбасына өкіметтен берілген 500 сом ақшаны тақыр кедей болса да алмай қоятын Дүйсехан («Дүйсехан садақа алмайды!») көптің бірі емес, ол мұның түбін, кесірін болжап тұрған халық үні болатын. Жирен мысық жүні ағарып оралды, хайуан екеш хайуан сорға батты. Атасы медбиби Галияға айтқан сөзінен бала өз әкесімен бірге туған ағасы ашаршылықта із-тозсыз жоғалып кеткенін естіп білді. Тұңғыш ұлын асырай алмай, балалар үйіне өткізген, қайда екені беймәлім жерге көшіріп жібергенде, ұлын іздеп таба алмаған анасы құса-зардан өлген. Сол бала қайда? Оның тағдыры жұмбақ. Әже ата-сының екінші әйелі болып шықты, туған әже жастай өлген екен. Әңгімені жазушы атамекен кесепатын азалап, көкке ұлыған бөрі тәрізді ашынумен аяқтайды. Адамзат ядролық коқыс, империялық сордан арылар күн қайда?

Биылғы Нобель сыйлығына үміткер өзбек жазушысы Хамид Исмаиловтың «Өлі көл» атты әңгімесі полигон трагедиясына арналған. Ержан деген ұл радиациядан жетілмей, өмір бойы бойы өспей, бала денесінде қала берген, кейіпкерлер Шәкен, Дәулет атануы тегін емес. Маған әңгіме сюжетін өзбек жазушысына Роллан аға берген сияктанады. Роллан Шәкенұлы 1995 жылы Лондонда Қазақстанның мәдени орталығы «Абай үйін» ашқанда екі жазушы кездеспей мүмкін емес.

Айгүл КЕМЕЛБАЕВА,
жазушы

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Бір адамның тағдыры арқылы тұтас дәуірдің жарасын көрсеткен «Әбіл» фильмі «Оскар» сыйлығына ұсынылды. Бұл – киноиндустриямыздағы жағымды жаңалық. Әлемдік кино бәйгесіне жол алған туындының режиссері – Елзат Ескендір. Ол 90-жылдардағы жекешелендіру кезеңіне үңіліп, әділетсіз шешімдердің қарапайым адамның өміріне тигізген зардабын көрсетті. Біз дарынды режиссермен көрермен талғамы, мазмұнды киноға сұраныс және актер таңдаудағы ұстанымы жөнінде әңгіме құрдық.

Елзат ЕСКЕНДІР, режиссер:

«ЖЕКЕШЕЛЕНДІРУ» – КҮРДЕЛІ ТАҚЫРЫПТЫҢ БІРІ
– «Әбілдің» Қазақстан атынан «Оскарға» ұсынылуы – үлкен оқиға. Бірақ мұндай мәртебе режиссерге қуанышпен бірге жауапкершілік те жүктейді. Қазір қандай сезім басым?

– Шынымды айтсам, үлкен толқыныс жоқ. Тек мүмкіндікті орайымен пайдалану керек деген ой бар. Ол – «Оскардың» шорт-листіне қабылдайтын арнайы комитет пен кәсіби гильдия мүшелерінен тұратын Киноакадемия мамандарының қаншасы біздің фильмді көрді және олардың көбіне қалай көрсетуге болады деген мәселе. Өйткені, «Оскар» сияқты сыйлықтар халықаралық фестивалдердегідей емес, әрбір киноакадемияның көптеген мүшелерінің дауыс беруімен шешіледі. Ал фестивальдердегі сыйлықтар арнайы қазылар алқасының шешімімен анықталады. Бізде кейде «Оскарды» Канн, Венеция, Берлин секілді кинофестивальдермен салыстырып жатады. Бірақ кино саласында фестиваль мен сыйлықтың ара-жігін ажыратып алған жөн.

Фестиваль – негізінен жаңа фильмдерді ашатын, оларды алғаш таныстыратын алаң. Ал сыйлық – прокаты болған, жыл бойында көрсетіліп, көрерменге ұсынылған фильмдерді қорытындылап, бағалау. Әр елдің өз сыйлығы бар. Мысалы, Британия киноакадемиясы мен телевизиялық өнерінің сыйлығы – BAFTA, Француз киноакадемиясының сыйлығы Сезарь, Испания киноакадемиясы өнері мен ғылымының сыйлығы Гойя және Европалық киноакадемияның сыйлығы бар. Бұндай сыйлықтар әр елде бар. Мен тек ең беделділерін ғана атап отырмын. Яғни, соның бірі әрі ең атақтысы – «Оскар». Бізде де ондай сыйлық бар. «Құлагер» деп аталады. Алайда оған мемлекеттің назар аудармауы салдарынан бірде өтіп, бірде өтпей жатады. «Оскарға», жалпы осы сипаттағы сыйлықтарға қатысты ел біле бермейтін мынадай мәселелер бар. Атап өткен бұл сыйлықтың бәрі тек Европалық киноакадемияның сыйлығынан басқасы, ең бастысы өз елдерінің туындыларына арналып беріледі. Тек іштерінде бір ғана номинация «Өзге тілдердегі шетел фильмдері үшін» беріледі. Егер шетелдік қандай да фильм осы сыйлықтарға номинал болып жатса, демек осы номинация бойынша қатысып

«Әбіл»: ДӘУІР мен АДАМ ДРАМАСЫ

жатыр деген сөз. Ал «Оскар» – Америка киноакадемиясының сыйлығы. Яғни, бұл сыйлық негізінен америкалық және ағылшын тілді фильмдерге арналған. Тек кейінгі жылдары ішінара негізгі номинациялардың өзіне АҚШ территориясында прокатқа шыққан фильмдерді де қатыстырып жүр. Біз «Әбілді» сол номинация бойынша ұсынып отырмыз.

Осыдан екі-үш күн бұрын ғана Азия елдерінен «Оскарға» ұсынылған фильмдерді Америка киноакадемиясының мүшелеріне арнайы көрсететін Asian World Film Festival-дан шақырту алдық. Ол Лос-Анджелестің Калвер-Сити қаласында өтеді. Фестиваль аясында Азия фильмдеріне арналған арнайы конкурстар да ұйымдастырылады. Ең маңыздысы – сол фильмдерді «Оскар» академиясының мүшелері көреді. «Әбіл» осы фестивальдің конкурстық бағдарламасына шақырту алды. Фестиваль 12-19 қараша аралығында өтеді. Қазір соған дайындалып жатырмыз. Қазір біз үшін негізгі мәселе – жол шығыны. Соған қажетті қаржыны қарастырамыз. Министрлік тарапынан қолдау болса деген ой бар. Өйткені осындай мүмкіндікті жіберіп алмауымыз керек деп ойлаймын.

– «Әбіл» – бір адамның тағдыры туралы фильм сияқты көрінгенімен, тұтас бір дәуірдің жарасын қозғайды. Әбіл арқылы қазақ қоғамындағы қандай құрбандықты, қандай жоғалтуды айтқыңыз келді?

– Бұл сұраққа өзіңіз де жауап беріп отырған сияқтысыз. Фильмді көрермен көрді, өз бағасын берді деп ойлаймын. Туындыда сол кезеңдегі әділетсіздіктер мен қате шешімдер, олардың салдары көрсетілді. Мұндай қателіктер тек белгілі бір кезеңге ғана тән емес,

кез келген уақытта қайталануы мүмкін. Ал оның қоғамға, адам тағдырына тигізетін зардабы қандай болуы ықтимал деген ой да қозғалды. Мен фильмде осы мәселелерді көрсетуге тырыстым. Сол ой көрерменге жетті деп ойлаймын.

– Қазақ киносында тарихи тақырып көп. Бірақ 90-жылдар әлі толық көркем игерілген жоқ сияқты. Бұл кезеңді экранға шығаруға не кедергі деп ойлайсыз?

– Барлық елде де тарихи тақырып көп. Ол айтыла да, талқылана да беруге тиіс. Қазақ киносында да әлі қозғалмаған, тереңірек

Ал мен, жаңа айтқанымдай, қоғамның бір ғана әлеуметтік сипаттан тұрмайтынын ескеріп, сол кезеңге басқа қырынан қарауға тырыстым. Бұған дейін көп айтыла бермеген тұсын суреттеп, экранға шығарғым келді. Менінше, бұл ой көрерменге жетті, түсінікті болды деп ойлаймын.

Жалпы, қай кезеңде де, әсіресе ТМД кеністігінде, бұрынғы кенестік жүйеден шыққан елдерде саяси реңкі бар, әлі толық ашылмаған тақырыптар кездеседі. Олардың арасында кинода ғана емес, жалпы ғылымда да қоғамдық, ғылыми және құқықтық бағасын толық алмаған мәселелер бар. Мұндай тақырыптарға бару әрқашан қиын. Жекешелендіру тақырыбы да – сондай күрделі мәселелердің бірі. Соған қарамастан мен бұл тақырыпты көтердім. Нәтижесінде ол көрермен мен қоғамның ой-санасында қайтадан жаңғырып, назарға ілікті. Суреткер ретіндегі негізгі мақсаттарымның бірі де осы еді. Сондықтан сол мақсатым белгілі бір деңгейде орындалды.

КӨРЕРМЕНДІ НАДАН ДЕП САНАУҒА БОЛМАЙДЫ

– Сіз қалай ойлайсыз, қазақ киносы әлемге несімен қызық: тарихи жарасы, адамның ауыр тағдыры?

– Біз кино арқылы әлемді біршама көріп, түрлі елдердің киногерлерімен, продюсерлерімен, дистрибьютерлерімен, фестиваль мамандарымен араласып жүрміз. Сол тәжірибеге сүйенсек, қазақ киносына қатысты «мына тақырып өтеді, мына тақырып өтпейді» деген нақты талап жоқ.

Фестиваль – негізінен жаңа фильмдерді ашатын, оларды алғаш таныстыратын алаң. Ал сыйлық – прокаты болған, жыл бойында көрсетіліп, көрерменге ұсынылған фильмдерді қорытындылап, бағалау.

үңілуді қажет ететін тақырып аз емес. Әр тақырыптың өзіндік аясы, өзіндік қыры бар. Мәселен, 90-жылдар туралы сөз болғанда көбіне «лихье 90-е» деген түсінік алға шығады. Алайда кез келген қоғам бір ғана әлеуметтік сипаттан тұрмайды. Ресей киносында да, қазақ киносында да сол кезеңдегі бандиттік, рэкеттік, заңсыз әрекет еткен топтар туралы фильмдер көп түсірілді. Кей жағдайда олардың өмір салты романтизацияланып та көрсетілді. Соның бір мысалы ретінде Ақан Сатаевтың «Рэкетиір» фильмін айтуға болады. Осындай туындылардың әсерінен көрермен санасында 90-жылдар көбіне бандитизм, рэкетпен байланысты кезең ретінде қалыптасты.

Ең бастысы, талантты туынды, сапалы дүние, суреткерлік көзқарас пен көркемдік деңгейде кино түсірілуі керек. Фильмнің әлеуметтік салмағы, философиялық мазмұны терең, көркемдік-сапалық құрылымы жақсы болса, ол қай жерде де, қай уақытта да өз көрерменін табады.

Әлемдік кинода белгілі бір кезеңде өзекті болатын тақырыптар бар. Олар қоғамдық-саяси өмірде, халықаралық қатынастарда да жиі көтеріліп, кеңінен талқыланады. Сондықтан мұндай мәселелердің өнерде де көрініс табатыны белгілі. Қазір әйелдер мәселесі, нәсілдік және жыныстық азшылық, иммиграция мен экологияға көбірек назар аударылып отыр. Өйткені

бұлар – бүгінгі әлемнің қоғамдық-саяси өміріндегі маңызды мәселелер. Сондықтан мұндай тақырыптарды арқау еткен фильмдердің бірден назарға ілігуі заңды. Алайда бұл тек қазақ киносына қатысты үрдіс емес, бүкіл әлемдік киноға ортақ құбылыс. Қандай тақырып тандалса да, негізгі шарт өзгермейді: туындының әлеуметтік салмағы, философиялық мазмұны мен көркемдік сапасы жоғары болуы керек.

– Кейінгі кезде отандық фильмдерден актерлермен қатар танымал блогерлер мен жұлдыздарды да жиі көріп жүрміз. Мұндай үрдіске көзқарасыңыз қалай?

– Мен үшін ең алдымен көркемдік сапа, мазмұн, туындының әлеуметтік сипаты маңызды. «Әбілді» көрермен қалай қабылдаса да түсіріуі керек деп түсірдім. Алдағы уақытта Еуропа, Қытай және жалпы әлем киносының тәжірибесі көрсетіп отырғандай авторлық, терең мазмұнды, көркем сапалы дүниемен де касса жинағым келеді. Ол үшін тақырып пен көрермен сұранысын дұрыс үйлестіре білу керек. Бұл міндетті түрде хайп пен жеңіл дүниеге жүгіну деген сөз емес.

Көрерменді надан не тобыр деп санауға болмайды. Оның талғамы әртүрлі. Соңғы 5-10 жылдағы қазақ киносының даму бағытын, коммерциялық табысқа жеткен фильмдердің тенденциясын үнемі бақылап отырамын. Байқағаным – көрерменнің сапалы әрі мазмұнды дүниеге деген сұранысы жылдан-жылға артып келеді. Бұл – жақсы көрсеткіш. Сондықтан болашақта авторлық, мазмұнды фильмдер де жақсы касса жинайды деген ойдамын.

«Әбіл» мемлекеттік қаржыға түсірілді. Егер фильмге маркетингтік тұрғыдан тиісті қолдау көрсетіліп, оны насихаттауға жеткілікті қаржы бөлінгенде, коммерциялық табысы қазіргіден бірнеше есе жоғары болуы мүмкін еді. Кейінгі көрсетілімдерден де фильмге көрерменнің қызығушылығы бар екенін байқадық. Сондықтан авторлық кино арқылы да үлкен табысқа жетуге болатынына сенемін.

Касса жинау үшін танымал жұлдыздар мен блогерлерге сүйенуді мүлдем қате деп айта алмаймын. Бұл да – маркетингтің бір тәсілі. Бірақ бұл мен ұстанатын жол емес дегім келеді. Менің ұстанымым мынау: кастинг кезінде адамның қаншалықты танымал екеніне емес, экрандағы кейіпкерге қаншалықты сай келетініне мән беремін. Ең бастысы – оның болмысы мен тағдыры сценарийдегі кейіпкердің табиғатына жақын болуы керек.

«Әбілдегі» Ерлан Төлеутайдан бастап эпизодтық рөлдер мен көпшілік сахнасына қатысқан адамдарға дейін осы ұстаныммен тандалды. Режиссер ретінде мен үшін басты талап – экрандағы кейіпкер мен оны сомдайтын адамның болмысы бір-біріне жақын болуы. Егер сол сәйкестік бар болса, оның танымалдығы немесе кәсіби актер болуы екінші кезектегі мәселе.

– Әңгімеңізге көп рақмет!

**Сұхбаттасқан
Сымбат БАУЫРЖАНҚЫЗЫ**

МӘДЕНИЕТ

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Астана төрінде «TEATR ALL» IV халықаралық фестивалі өтті. Бұл театр өнерінің бүгінгі тынысын танытып, сахна шеберлерінің шығармашылық ізденісіне жаңа серпін берді. Биылғы өнер додасы қазақ киносы мен театрының көрнекті тұлғасы, Қазақстанның Халық артисі Меруерт Өтекешеваның 75 жылдық мерейтойына арналды. Бір апта бойы фестиваль көрерменге ерекше ой саларлық дүниелер ұсынды. Бұл байқаудың да артықшылығы осында шығар.

«ҰЛПАН» – ҮЗДІКТЕРДІҢ ҮЗДІГІ

Театрдың ғажабы неде? Сахнада баяндалған өзгенің тағдырынан өмірдің бір үзгін көру. Кейді бірауыз сөз көңілінді толқытуы мүмкін, кейде бір үнсіздік тұтас бір дәуірдің кәсіретін сездіреді. Ал шынайы өнер сол сезімнің жетегінде қалдырмай, көрерменді ойландыруында болса керек.

«TEATR ALL» IV халықаралық театр фестивалі де осындай шығармашылық ұжымдардың басын қосты. Өзбекстан, Кыргыз Республикасы, Әзербайжан театрлары мен еліміздің әр өңірінен келген өнер ұжымдары сахна мәдениетінің сан қырын танытты.

Бұл фестивальдың Меруерт Өтекешеваның мерейтойына арнаулының да өзіндік мәні бар. Қазақ көрерменінің санасында Қыз Жібектің бейнесі арқылы сақталған актрисаның шығармашылық жолы ұлттық өнер тарихының жарқын беттерінің бірі екені даусыз. Меруерт Өтекешева сомдаған Жібек экрандағы көркем кейіпкер ғана емес, тұтас бір ұрпақтың сұлулық пен нәзіктік туралы түсінігіне айналды. Сондықтан оның мерейтойы аясында өткен фестивальды белгілі актрисаға көрсетілген құрмет қана емес, қазақ сахнасы мен кино өнеріндегі сабақтастықтың көрінісі деп қабылдаған ләзім. Фестивальдың басты жүлделерінің бірі – «Үздік қойылым» аталымы Ғабит Мүсірепов атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық балалар мен жасөспірімдер театрының «Ұлпан» спектакліне бұйырды.

Театрдың директоры Талғат Есенәлиев: «Бұл жеңіс кездейсоқ емес. Ұлпан – Ғабит Мүсірепов шығармасындағы ең күрделі әйел бейнесі. Ол — жылап отыратын жесір емес, ел билей алатын, даулы мәселені шеше алатын көшбасшы. Фестивальдың Қыз Жібекке – Меруерт Өтекешеваға арнаулының өзі үлкен символ. Қыз Жібек — махаббат пен сұлулықтың, Ұлпан — ақыл мен биліктің символы. Екеуі — қазақ әйелінің екі қанаты. Сондықтан «Ұлпанның бас жүлде алуы — ұлттық театрдың өз тамырына оралуы» дейді.

Расында, бұл таңдаудың символдық мәні бар секілді. Өйткені «Ұлпан» — қазақ әдебиетіндегі әйел болмысы, парасат, қайраткерлік пен адамгершілік тақырыбын қозғайтын күрделі шығарма.

ЖІБЕКТЕЙ өрілген ӨНЕР

Ғабит Мүсірепов те бұл тақырыпқа бекер қалам тербеген жоқ. Ол өзі жасаған Ұлпан бейнесі арқылы бір адамның тағдырын көрсеткен жоқ. Ол осы образы арқылы қазақ әйелінің даналығын, елдік мүдде жолындағы жауапкершілікті, қоғамдағы орны мен рухани қуатын танытты.

«Ұлпанды» көркем шығарма күйінде көшіре салуға тағы болмайды. Оқырман санасында орныққан кейіпкерді жаңа қырынан көрсету режиссер мен актерлерге үлкен жауапкершілік жүктейді. Оқырман өзі оқыған Ұлпанын іздейді, ал режиссер оны сахна заңдылығына сай қайта сөйлетуі керек. Тағы бір айта кететін дүние — классикаға қайта оралу ескілікті қайталау емес, бүгінгі қоғамға қажет ойды жаңа көркемдік тілмен жеткізудің бір жолы екенін айтқан жөн.

Осы жолы фестивальда «Үздік актерлік ансамбль» аталымын Қырғызстанның Б.Қыдыкеева атындағы мемлекеттік жас көрермен театрының «Жәмілә» спектаклі жеңіп алды. «Жәмілә» да күрделі шығарма, махаббат пен еркіндік арасындағы күрделі қатынасты бейнелейтін дүние. Мұндай дүниені сахналауда бір актердің шеберлігі жеткіліксіз. Кейіпкерлер арасындағы психологиялық байланыс, сахналық үйлесім, ортақ ырғақ пен актерлік тұтастық шешуші рөл атқарады. Ансамбльдік өнердің құндылығы да осында.

РЕЖИССЕРЛІК ШЕШІМ МЕН АКТЕРЛІК ШЕБЕРЛІК

«Үздік режиссура» жүлдесі Нұрмұхан Жантөрин атындағы Маңғыстау облыстық сазды драма театрының «Той» спектаклін қойған Дина Жұмабаеваға бұйырды. Шығарманы жазу бөлек те, оны сахнаға алып шығу — бір бөлек.

манызды. Осы тұрғыдан келгенде, Аянның (актердің) образы биік шықты.

Ал «Үздік әйел адам бейнесі» жүлдесі Максим Горький атындағы мемлекеттік академиялық орыс драма театрының «Сотворившая чудо или что такое любовь?» спектаклінде Анни рөлін орындаған Полина Харламоваға бұйырды.

Ал «Үздік актерлік дуэт» жүлдесін Өзбекстан мемлекеттік драма театрының «Ләйлі мен Мәжнүн» қойылымында басты рөлдерді сомдаған Нодир Мухаммаджонов пен Хусния Турамутова иеленді.

Шығыс әдебиетінің мәңгілік махаббат тақырыбын арқау еткен бұл шығарма бірнеше ғасырдан бері өзектілігін жоғалтқан жоқ. Оның себебі қарапайым: заман өзгергенімен, адам сезімінің табиғаты, махаббат пен тағдыр арасындағы қайшылық өзгермейді. Театрдың да өміршендігі осындай мәңгілік тақырыптарды әр дәуірдің көрерменіне жақындата білуінде.

САҢЛАҚТАРҒА АРНАЛҒАН АРНАЙЫ ЖҮЛДЕ

Бұл фестивальдың тағы бір ерекшелігі — арнайы жүлделердің тағайындалуы. Театр саңлақтары Асанәлі Әшімов, Хадиша Бөкеева, Құман Тастанбеков атындағы жүлделер табыс етілді.

Қазақ көрерменінің жадында Құман Тастанбековтің есімі Қыз Жібек пен Төлегеннің мәңгілік махаббатымен тығыз байланысты. Сондықтан Меруерт Өтекешеваның мерейтойына арналған фес-

Бұл режиссер үшін екі есе жауапкершілік жүктейді. Мың рет қойылған классика болса да, оны жаңа қырынан танытып, сахнаға алып шығатын — режиссер. Оның тапқырлығы, ізденісі басты рөлді атқарады. Оның манызды міндеті — көрерменге таныс тақырыптың өзінен тың мағына табу.

Актерлік шеберлік бойынша үздіктерді анықтау да оңай болмаған секілді. Бүгінгі (фестивальға қатысқан) спектакльдерде өнер көрсеткен актерлердің осалы жоқ. Сол үздіктердің арасынан оза шабу актер Аян Өтепбергеннің маңдайына бұйырыпты. Ол «Шәкәрім» спектакліндегі образы үшін «Үздік ер адам бейнесі» аталымын жеңіп алды.

Шәкәрімнің тұлғасын сахнада көрсету — күрделі шығармашылық міндет. Ол — ақын ғана емес, философ, тарихшы, ар-ұждан мәселесін терең зерделеген ойшыл. Мұндай тұлғаны сомдағанда сыртқы ұқсастықтан гөрі ішкі әлемін, рухани қайшылығын, ой тереңдігін жеткізу

тивальда актер атындағы жүлденің болуы өнердегі рухани сабақтастықты тереңдете түседі.

Халықаралық фестивальдың құндылығын тек жүлделер санымен өлшеуге болмайды. Оның негізгі нәтижесі — шығармашылық байланыс, тәжірибе алмасу, өзге театрлардың ізденісін көру және кәсіби ортада ой бөлісу мүмкіндігі.

Бір сахнада бірнеше елдің өнер ұжымдары бас қосқанда олардың драматургиялық талғамы, актерлік мектебі, режиссерлік ұстанымы мен сахналық мәдениеті салыстырылады. Бұл салыстыру біреудің артықшылығын, екіншісінің кемшілігін іздеу үшін емес, өнердің мүмкіндігін кеңірек тану үшін қажет.

Мәселен, фестиваль бағдарламасындағы «Ұлпан», «Жәмілә», «Шәкәрім», «Томирис», «Қаралы сұлу», «Қатынқамал» тәрізді шығармалар ұлттық тарих пен рухани мұраға деген қызығушылықтың сақталғанын аңғартады. Ал «Анна Каренина», «Макбет», «Овод», «Ләйлі мен Мәжнүн» се-

кілді туындылар әлемдік әдебиеттің мәңгілік тақырыптары театр сахнасында әлі де манызды орын алатынын көрсетеді.

Осы шығармалардың қатар жүруінің өзі бүгінгі театрдың бағыт-бағдары туралы ойлануға жетелейді. Бір жағынан, ұлттық болмыс пен тарихи жадты сақтау міндеті тұр. Екінші жағынан, әлемдік сахна өнеріндегі жаңалықтарға ашық болу қажет. Театр осы екі бағыттың арасынан өз жолын табуға тиіс.

Фестиваль аясында Ғабит Мүсірепов пен Евгений Брусиловскийдің «Қыз Жібек» этнофольклорлық мюзиклі сахналанды. Ұлттық өнердің көркемдік дәстүрін жаңаша қырынан танытқан қойылымның режиссері — Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Асхат Маамиров.

— Фестивальдың негізгі мақсаты — түркітілдес елдердің театр ұжымдарын бір сахнада тоғыстырып, кәсіби тәжірибе алмасуға жол ашу, сондай-ақ көрермен қауымды заманауи сахна өнерінің үздік үлгілерімен таныстыру. Бір аптаға созылған өнер додасы түрлі театр мектептері мен шығармашылық ізденістердің басын қосып, елорданың мәдени өміріне ерекше серпін берді. Осылайша, халықаралық фестиваль қойылымдар шеруімен ғана шектелмей, өнер иелері мен көрермендерді жақындастырған айтулы театр мерекесіне айналды. Фестивальға қатысқан театрлар соңғы екі жылда репертуарына енген үздік спектакльдерін ұсынды. Бұл қойылымдар режиссерлік шешімдерінің сонылығымен, актерлік ансамбльдің үйлесімді ойынымен ерекшеленді. Фестиваль күндері елорда театр мерекесіне бөленіп, қалада айрықша шығармашылық ахуал қалыптасты, — дейді Асхат Маамиров.

Біздіңше, мұндай өнер додаларының тағы бір маңызды міндеті — өңірлік театрлардың шығармашылық әлеуетін кеңінен таныту. Маңғыстау, Ұлытау, Атырау, Ақмола, Түркістан өңірлерінен келген ұжымдардың түрлі аталымда марапатталуы талант пен ізденістің белгілі бір қаламен шектелмейтінін көрсетті. Демек, өңірлік театрларды қолдау, олардың гастрольдік мүмкіндігін кеңейту, режиссерлер мен актерлердің кәсіби дамуына жағдай жасау алдағы уақытта да өзекті бола бермек.

Айна ХАСАН

P.S.

Меруерт Өтекешеваның 75 жылдық мерейтойына арналған «TEATR ALL» IV халықаралық фестивалі сахна өнеріндегі дәстүр мен жанашылдықтың әлемдік мәдениеттің өзара сабақтастығын тағы бір мәрте әйгілегендей. Расында, өнерде жеңіс пен жеңілістен де биік тұратын бір ұғым бар: ол — көрермен сенімі. Театр осы сенімге ие болғанда ғана өз міндетін орындады деуге болады.

Сахна шымылдығы жабылады. Көрермен көңілінде қалған ой мен сезімнің шымылдығы жабылмасы белгілі. Нағыз өнердің өлшемі де осы болар, бәлкім...

ЗАҢ МЕН ТӘРТІП

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

ҚОҒАМНЫҢ ДЕРТІ – ҚҰМАРЛЫҚ

Бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі – телефон арқылы «тез ақша табу» деген оймен онлайн құмар ойынға баратын жас ұрпақтың көбеюі. Сонымен қатар бәс тігу жарнамалары уәде ететін оңай ақша түрі де құрдымға жетелейді. Жасөспірімдер мен жастар көбіне осындай жылдам ақшаға тартылады. Сондықтан осы мәселе «Заң және тәртіп» қағидаты аясында Қарағандыда өткен «Құмар ойындарға тәуелділік: қалай анықтау және алдын алу керек» атты білім беру модулінің мақсатты аудиториясына айналды.

Әдебиет
БЕЛГІБАЙҰЛЫ,
Қарағанды облысы

Жаңа Конституцияда заң үстемдігі мен тәртіп мемлекеттің негізгі құндылықтарының бірі ретінде айқын көрсетілген. Бұл қағидаттың мәні тек құқық қорғау органдарының жұмысына қатысты емес. Заң мен тәртіп – қоғамның барлық мүшесіне ортақ жауапкершілік.

2026 жылдан бастап «Заң және тәртіп» қағидаты конституциялық деңгейде бекітілді. Сонымен бірге құқықбұзушылықтардың алдын алуға бағытталған жаңа заңнамалық тетіктер де күшейтіліп келеді. Оның басты мақсаты – тек жасалған құқықбұзушылық үшін жауапкершілік белгілеу емес, оған алып келетін себептер мен жағдайларды алдын ала анықтап, болдырмау.

Кездесуді ұйымдастырушылар орта мектеп және колледж студенттеріне қауіпті ерте анықтау және құмар ойындардың тәуелділікке айналуына жол бермеу жолдарын үйретті. Ата-аналар мен мұғалімдермен бірге кездесуге кәмелетке толмағандар қатысты. Қарағанды облысының прокуратура, полиция бөлімдері және Әділет департаментінің өкілдері сөз сөйлеп, құмар ойын зардабын айтты. Киберқылмыс бөлімінің маманы Әділет Рахим атап өткендей, одан өз бетінше құтылу қиын болуы мүмкін.

– Қазіргі кезде жылдам ақша табу арқылы табысын молайтып аламын деп құмар ойын ойнайтындар аз емес. Бұл – бүгінгі қоғам дерті. Қоғам дертіне айналған ойынға деген құмарлықты ғалымдар лудомания дейді. Аурулардың халықаралық классификациясы бойынша лудомания

аурулар тізіміне енгізілген. Құмар ойындарға араласқан адамға қайтар жол табу өте қиын. Оған тәуелді адам өзінің барлық ақшасын ғана емес, сонымен қатар отбасы мен достарының ақшасы мен мүлкін де бәске тігіп жіберуі мүмкін, – деп ескертті Әділет Рахим.

Сонымен қатар құмар ойындардың салдары қылмысқа да жетелейді. Қарыздан кейін көбіне алаяқтық, ұрлық, алдау және басқа да құқықбұзушылықтар болады. Сондықтан мұндай «оңай пайданың» бағасы тек құмар ойыншы үшін емес, сонымен қатар оның отбасы үшін де жоғары екенін өтті Әділет министрлігі Құқық қорғау департаментінің басшысы Гүлфайруз Саттыбаева.

– Адамдар тез қаржы табамын деп ойлап, оңай ақшаға барады. Мұның бәрі құмар ойындарға тәуелді адамның барлық жинағын,

содан кейін туыстарының ақшасын жоғалтумен аяқталады, – дейді Гүлфайруз Саттыбаева.

Сонымен қатар құқық қорғау органдары мен мұғалімдер интернетте көп уақыт өткізетін және үнемі ойын мен құмар ойынды ажырата алмайтын мектеп оқушыларына көбірек алаңдайды. Қарағандыдағы №19 мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Арман Имашевтің айтуынша, өзінің ұзақмерзімді педагогикалық тәжірибесінде орта мектеп оқушыларының құмар ойындарға тәуелді болып қалу жағдайларын көрген.

– Сабақ арасындағы үзілісте жасөспірімдердің телефонда ойнауға қатты беріліп кететінін байқадым. Олардан нақты не ойнап жүргенін сұрадым, сонда олар біреуге ақша аударып жатқаны белгілі болды. Біз ата-аналарды талқылауға шақырып, телефондарына бақылау орнатуға

кеңес бердік. Балаларымыздың мектепте де, үйде де не ойнайтынын және кіммен қарым-қатынас жасайтынын әрқашан бақылауымыз керек, – деп атап өтті Арман Аманұлы.

Кездесуге қатысушылар құмар ойын мен бәс тігудің заңды аспектілері, сондай-ақ қолданыстағы шектеулер мен азаматтарды қорғау механизмдері туралы да білді. Кәмелетке толмағандарға мамандар құмар ойыннан аулақ болуды, мәселе туындаған жағдайда қайда жүгіну керектігін түсіндірді.

Ата-аналардың рөлі де талқылаудың маңызды бөлігі болды. Мамандар баланың мінез-құлқындағы айқын өзгерістерге ғана емес, сонымен бірге олардың ақшаға деген көзқарасына, күдікті аударымдарға, телефонды пайдалану кезіндегі құпиялылығына және бәс тігетін сайттарға деген қызығушылығына да назар аударуды ұсынды.

ҚЫЛМЫС КӨРСЕТКІШІ АЗАЙДЫ

Түркістан облысында қылмыс деңгейінің жалпы төмендеуі көңілге медеу болғанымен, бұл өңірдегі құқықтық ахуал толық тұрақтанды деген сөз емес. Жекелеген аудан-қалаларда қылмыстың өсуі, ауыр қылмыстар мен адам өліміне қатысты істердің тіркелуі, есірткі бизнесінің жаңа тәсілдерге көшуі қоғамдық қауіпсіздік саласында әлі де шешімін күткен мәселелер бар екенін көрсетеді.

Назгүл
НАЗАРБЕК,
Түркістан облысы

Өңірдегі ең күрделі бағыттың бірі – есірткінің заңсыз айналымы. Бұл мәселе нашакорлыққа және есірткі бизнесіне қарсы күреске бағытталған қызметті үйлестіру жөніндегі өңірлік ведомствоаралық штабтың отырысында қаралды. Жиынға облыс әкімі Нұралхан Көшеров, облыстық Полиция департаментінің бастығы, полиция генерал-майоры Арыстанғани Заппаров, құқық қорғау органдары мен жауапты мемлекеттік мекемелердің басшылары қатысты.

2026-2028 жылдарға арналған кешенді жоспар аясында жүргізілген жұмыстар нәтижесінде есептік кезеңде есірткінің заңсыз айналымына қатысты 294 дерек анықталған. Оның 103-і – қылмыс, 191-і – қылмыстық теріс қылық. Есірткі сату бойынша – 18, аса ірі көлемде есірткі сақтау

бойынша – 9, контрабанда бойынша 13 дерек тіркелген. Алайда бұл көрсеткіштерді тек құқық қорғау органдары жұмысының нәтижесі ретінде бағалау жеткіліксіз. Керісінше, жыл басынан бері заңсыз айналымнан 953 келі 145,58 грамм түрлі есірткі затының тәркіленуі өңірдегі мәселенің ауқымын да аңғартады. Әсіресе синтетикалық есірткіге қатысты жағдай алаңдатады. Арыс қаласында анықталған жасырын зертханадан 1,5 тонна прекурсор мен шамамен 480 келі сұйық түрдегі мефедрон тәркіленген.

Есірткі бизнесінің ең қауіпті жаңа арналарының бірі – интернет. Жыл басынан бері «Киберқадағалау» жүйесі арқылы синтетикалық есірткіні жарнамалаған 1 042 интернет-ресурс бұғатталған. Сонымен қатар есірткі саудасына қатысы болуы ықтимал тұлғалардың 2002 банк картасы анықталып, олардың айналымына шектеу қойылған.

Өңірде нашакорлықтың алдын алу мақсатында 1 075 профилактикалық іс-шара өткізіліп, оған 104 мыңнан астам адам қамтылған. Қоғамдық орындарда есірткі және психотроптық заттарды медициналық емес мақсатта тұтынған 330 адам әкімшілік жауапкершілікке тартылған. Дегенмен профилактиканың тиім-

ділігін іс-шара саны мен қамтылған адам санымен ғана өлшеу жеткіліксіз. 1 075 іс-шараның нәтижесі қандай?

Бұл сұраққа нақты жауап қажет. Көшелердегі есірткі жарнамасына қарсы 67 рейд өткізіліп, 425 граффити жазбасы жойылған. Бірақ жазуды өшіру мәселенің сыртқы белгісін жою ғана. Оның

орнына мұндай жазуларды қалдырған адамдарды және олардың артындағы ұйымдастырушыларды анықтау маңызды.

Есірткі айналымымен қатар дәрілік заттарды заңсыз және рецептсіз сату мәселесі де назардан тыс қалмауы керек. Түркістан облысында 836 дәріхана жұмыс істейді. Биылғы 8 айда дәрілік заттарды босату талаптарын бұзғаны үшін 20 әкімшілік хаттама толтырылып, 4,4 млн теңгеден аса айыппұл өндірілген. «Дәрмек» жедел-профилактикалық іс-шарасы барысында 28 материал тіркеліп, 26 әкімшілік хаттама жасалған. Алайда бұл бағытта да жұмыстың тиімділігін айыппұл көлемімен ғана бағалау дұрыс емес.

Түркістан облысындағы құқықтық ахуал есірткі бизнесімен ғана шектелмейді. Сегіз айдың қорытындысы бойынша өңірде тіркелген қылмыс саны өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 9 пайызға төмендеген. Бұл – оң динамика. Бірақ облыстық көрсеткіш жекелеген аумақтардағы жағдайды толық көрсете алмайды. Арыс қаласында, Сауран, Шардара және Созақ аудандарында қылмыс деңгейі өскен.

Бұл мәселе «Заң және тәртіп» конституциялық қағидатын іске асыру жөніндегі ведомствоаралық комиссияның отырысында талқыланды. Облыс әкімі Нұралхан Көшеров қылмыс деңгейі өскен аудан-қалаларда оның себептеріне толық талдау жүргізіп, қылмысты төмендетуге бағытталған нақты іс-шаралар жоспарын әзірлеуді тапсырды.

ТҰРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫНА ЖАҢА СЕРПІН БЕРМЕК

Семейдің болашағы бүгінде жаңа шағынаудандардың келбетімен де айқындалып келеді. Қаланың Қарағайлы ықшам ауданында құны 100 миллион АҚШ долларын құрайтын ірі инвестициялық жоба қолға алынбақ. Шетелдік тікелей инвестиция есебінен жүзеге асатын жоба заманауи тұрғын үй құрылысына жаңа серпін беріп қана қоймай, қаланың инфрақұрылымын дамытуға да ықпал етпек.

А Эльмира ЖҰРСІНБЕКҚЫЗЫ,
Абай облысы

Соңғы жылдары Семейдің шеткі аумақтары біртіндеп жаңа қалалық кеңістікке айналууда. Соның ішінде Қарағайлы ықшам ауданының қарқыны айрықша. Мұнда тұрғын үйлермен қатар әлеуметтік, спорттық нысандар, қоғамдық кеңістіктер бой көтеріп, шағынауданның өзіндік сәулеттік келбеті қалыптасып келеді. Енді осы аумақта ауқымды тұрғын үй жобасы жүзеге асырылмақ. Инвестициялық жобаның таныстырылымы барысында тараптар ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойды. Жоба Cornerstone Construction ЖШС мен «Семей» әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы» АҚ бірлесуімен, Абай облысы әкімдігінің қолдауымен іске асырылады.

Облыс әкімі Берік Уәлидің айтуынша, қазір Семей қаласы дамудың жаңа кезеңіне аяқ басып отыр. Сондықтан шаһардың бүгінгі мәселелерін шешумен қатар, оның ұзақмерзімді дамуына қажетті жағдай жасау маңызды.

— Біздің алдымызда жаңа аумақтарды игеру, тұрғын үй құрылысының көлемін ұлғайту, инвестициялар тарту және заманауи қалалық инфрақұрылымды қалыптастыру міндеті тұр, — деді облыс әкімі.

Бұл ретте Қарағайлының таңдалуы да заңды. Қазірдің өзінде шағынаудан қала тұрғындары үшін тартымды аумақтардың біріне айналып келеді. Былтыр мұнда Республика алаңы ашылса, жақында БИНОМ мектебі мен инклюзивті спорт кешенінің құрылысы басталды. Тұрғындар саны артқан сайын жаңа баспанаға, әлеуметтік нысандарға және қолайлы қоғамдық ортаға деген қажеттілік те өсіп отыр.

Жаңа инвестициялық жобаның ауқымы аз емес. Жалпы құны 100 миллион АҚШ долларына бағаланған жоба кезең-кезеңімен жүзеге асырылады. Қарағайлы

ықшам ауданындағы 9,5 гектар аумақта инженерлік, көлік және әлеуметтік инфрақұрылымы қалыптасқан заманауи тұрғын үй орамын салу жоспарланып отыр.

Жоспар бойынша аумақтың 35 пайызы көгалдандырылып, субұрқағы бар саябақ аймағы жасалады. Аула кеңістігінде «автокөліксіз аула» тұжырымдамасы енгізіледі. Ал көлік иелеріне арналған 1 771 тұрақ орны қарастырылған. Яғни жобаның негізгі философиясы — тұрғын үйді ғана емес, өмір сүруге қолайлы ортаны қалыптастыру.

Қазіргі тұрғын үй құрылысына қойылатын талап бұрынғыдан өзгерді. Адам үшін төрт қабырға мен шаршы метрдің болуы жеткіліксіз. Тұрғын үйдің айналасындағы қоғамдық кеңістік, көгалдандыру, қауіпсіздік, балаларға арналған орта,

қызмет көрсету орындары мен көлік инфрақұрылымы да маңызды. Осы тұрғыдан алғанда, Қарағайлыдағы жоба «комфорт +» форматына бағытталған. Тұрғын үйлердің алғашқы қабаттарында жалпы аумағы 7,3 мың шаршы метр болатын коммерциялық үй-жайлар орналасады. Мұнда тұрғындардың күнделікті қажеттіліктерін өтеуге мүмкіндік беретін қызмет көрсету және сауда нысандары қарастырылған. Сонымен бірге жеке балабақша мен дамыту-оқыту орталығын орналастыру жоспарланып отыр. Жоба авторлары заманауи технологияларға да басымдық бермек. Атап айтқанда, тұрғын үй кешенінде Smart City жүйесін енгізу, нысандарда Face ID технологиясын қолдану көзделген. Бұл — тұрғын үй құрылысының жаңа кезеңге бет бұрғанын аңғартатын үрдіс. Қала инфрақұрылымы цифрлық технологиялармен ұштасқан сайын қауіпсіздік, басқару және тұрғындарға қызмет көрсету жүйелері де өзгере түседі.

Жобаның тағы бір маңызды қыры — оның 100 пайыз тікелей шетелдік инвестиция есебінен қаржыландырылуы. Өңір экономикасына сырттан капитал тарту — кез келген аймақ үшін маңызды міндет. Себебі инвестиция жаңа нысан салумен бірге құрылыс саласына серпін береді, мердігерлік ұйымдардың жұмысын жандандырады, жаңа қызмет

түрлерінің пайда болуына ықпал етеді. Сондықтан Қарағайлыдағы жоба Семейдің тұрғын үй нарығы үшін ғана емес, қаланың инвестициялық тартымдылығы тұрғысынан да мәнді. Облыс әкімі Берік Уәли жобаның ерекшелігіне тоқтала келе, инвесторлардың Семей мен Абай облысының әлеуетіне сенім артып отырғанын атап өтті. Шын мәнінде, инвестор үшін қаржы салынатын аумақтың қазіргі ахуалы ғана емес, оның ертенгі даму мүмкіндігі де маңызды. Қарағайлының соңғы жылдардағы өзгерісі бұл аумақтың Семейдің жаңа қалалық орталықтарының біріне айналып келе жатқанын көрсетеді.

Ал жаңа тұрғын үй кешені осы үдерісті одан әрі жеделдетуі мүмкін.

Инвестициялық жобаның таныстырылымы барысында «Семей» әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы» АҚ басқарма төрағасы Мұхтар Әлімханұлы мен Cornerstone Construction ЖШС директоры Liu Binsheng ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойды. Меморандум — ауқымды жобаның келесі кезеңіне жол ашатын маңызды қадам. Ендігі міндет — жоспарланған көрсеткіштерді нақты құрылыс жұмыстарына ұластыру.

Семей үшін бұл жобаның мәні тек жаңа пәтерлер санымен өлшенбейді. Оның артында қаланың

кеңеюі, жаңа инженерлік желілер, абаттандырылған аумақтар, қоғамдық кеңістіктер және тұрғындарға көрсетілетін қызметтердің жаңа форматы тұр.

Абай облысы құрылыс басқармасы басшысының орынбасары Еркін Кенжебекұлының мәліметінше, Абай облысында тұрғын үй құрылысы бойынша оң динамика қалыптасып отыр.

— Жалпы, облыста тұрғын үй құрылысының көлемін ұлғайту, тұрғын үй кезегіндегі азаматтарды баспанамен қамтамасыз ету және әлеуметтік қолдауды күшейту бағытындағы жұмыстар жалғасуда, — дейді ол.

Қала — үнемі қозғалыстағы тірі организм. Оның келбеті жаңа ғимараттармен ғана емес, сол ғимараттардың адамдардың өміріне қаншалықты жайлы орта қалыптастыратынымен өлшенеді. Осы тұрғыдан алғанда, Қарағайлыдағы жоба Семейдің жаңа архитектуралық және әлеуметтік кеңістігін қалыптастырудың бір бөлігі болмақ.

Семейдің тарихи келбеті оның өткенін айғақтаса, Қарағайлы секілді жаңа шағынаудандар қаланың келешегін көрсетеді. Ал бұл келешектің қандай болатыны инвестиция көлемімен ғана емес, заманауи қалалық мәдениет пен тұрғындарға қолайлы орта қалыптастыруға қаншалықты мән берілетінімен айқындалмақ.

Атырау — мұнай-газ өнеркәсібі қарқынды дамыған, халқы мен өндірістік әлеуеті жыл сайын артып келе жатқан өңір. Қала өсіп келеді, жаңа тұрғын үйлер мен өндірістік нысандар пайда болуда. Ал олардың қалыптасуы жұмыс істеуі үшін жылу, электр, су және кәріз жүйелері де соған сай дамуы керек. Өйткені экономикалық өсіммен бірге инженерлік желілерге түсетін салмақ та ұлғайып келеді.

ИНФРАҚҰРЫЛЫМ — КЕЗЕК КҮТТІРМЕЙТІН МӘСЕЛЕ

А Баян ЖАНҰЗАҚОВА,
Атырау облысы

Бүгінде өңірде осы бағыттағы ауқымды жаңғырту жұмыстары қолға алынған. Премьер-министрдің орынбасары Қанат Бозымбаевтың Атырау облысына жұмыс сапары барысында осы мәселе басты назарда болды. Атырауда инфрақұрылым тақырыбын сөз еткенде, ең алдымен кәріз жүйесі мен ағынды сулар мәселесі ойға келеді. Бұл — тек коммуналдық шаруашылықтың мәселесі емес. Оның экологияға, су ресурстарына және қала тұрғындарының өмір сүру сапасына тікелей қатысы бар.

Кейінгі жылдары Tazalyq жобасы аясында бірқатар маңызды жұмыс атқарылды. Сол жағалаудағы «Сасықсай» булану алаңының қалалық бөлігі 2023 жылы рекультивацияланды. Алайда нысанның Атырау мұнай өңдеу зауытына тиесілі бөлігінде жұмыс әлі жалғасып жатыр. Жалпы аумағы 1 336,2 гектар болатын төрт сектордың екеуінде рекультивация аяқталған.

Бұл ретте Бозымбаев мәселені тек рекультивациямен шектемеу керектігін атап өтті. Вице-премьердің айтуынша, су ресурстарына түсетін салмақты азайтып, булану алаңдарын одан әрі кеңейтуге жол бермеу қарастырылуы керек. Шешімдердің бірі ретінде суды қайта пайдаланудың заманауи технологияларын, оның ішінде Жайық өзенінен алынатын суды өндірістік айналымға қайта енгізу мүмкіндігін қарастыру ұсынылды.

— Мәселені кейінге қалдыра бермей, ұзақ мерзімге арналған технологиялық шешім табу қажет. Ағынды суларды тазарту мәселесін түбегейлі шешіп, дұрыс технологиялық сызбаны анықтау және қоршаған ортаның одан әрі ластануына жол берілмеуі шарт, — деді Қанат Бозымбаев.

Атыраудағы тағы бір күрделі мәселе — жылу желілерінің жағдайы. Қаланың жылу желілерінің жалпы ұзындығы 409,2 шақырымды құрайды. Оның 62,3 пайызы тозған. Кейбір учаскелерде бұл көрсеткіш 95 пайызға дейін жетеді. Мұндай жағдайда жылу шығынының артуы, апаттық жағдайлардың жиілеуі және жөндеу жұмыстарына кететін шығынның көбеюі заңды. Сондықтан «Ұлттық жоба» аясында ең тозған учаскелерді жаңарту қолға алынған. Ұзындығы шамамен 8 шақырым, тозу деңгейі 95

пайызға жеткен желілер реконструкцияланады. Ал 2030 жылдың соңына дейін қалада тағы 26,6 шақырым жаңа жылу желісін салу жоспарланып отыр.

Бұл жұмыстардың нәтижесінде жылу шығынын 75 пайызға дейін азайту және жүйенің жалпы физикалық тозуын 40 пайызға дейін төмендету көзделген.

Қаланың тұрақты дамуы электр энергиясына деген сұранысты да арттыратыны белгілі. «Атырау Жарық» ЖШС 110 кВ әуе желілерінің 114,6 шақырымын, 35 кВ желілердің 50,7 шақырымын және 6/10 кВ желілердің 238 шақырымын жаңартпақ. Сонымен қатар 46 трансформаторлық қосалқы станса жаңартылады. Энергетикалық жүйені цифрландыруға да басымдық берілмек. 10,5 мыңнан астам автоматтандырылған есептеу құралы орнатылып, 16 қосалқы стансада SCADA жүйесі енгізіледі. Құрылыс-монтаж жұмыстары 2027 жылғы ақпанда басталады деп жоспарланған.

Қанат Бозымбаев жұмыс сапары аясында Атырау қаласының сумен жабдықтау жүйесінің жағдайымен де танысты. Су тазарту құрылыстарының жобалық қуаты тәулігіне 120 мың текше метр болса, нақты қуаты — 90 мың текше метр. Төрт сүзгілеу стансасының үшеуі жұмыс істеп тұр. 1968 жылы салынған №2 станса апатты жағдайда болуына байланысты 2024 жылдан бері пайдаланылмайды. Ал ең ескі №1 станса 1939 жылдан бері жұмыс істеп келеді. Сондықтан бүгінде жергілікті әкімдік тарапынан апатты нысандарды бұзып, тәулігіне 30 мың текше метр су өндіретін заманауи блок салу ұсынылып отыр.

Жұмыс сапары барысында облыстық Төтенше жағдайлар департаментінің мүмкіндіктері де көрсетілді. Жедел ден қоюға арналған тоғыз бірлік арнайы техника таныстырылды. Қазір департаменттің теңгерімінде 220 бірлік автокөлік техникасы бар. Оның 83-і — негізгі, 43-і — арнайы, 94-і — көмекші техника. Техникалық жарактандырылу деңгейі 80 пайызды құрайды.

Атырау сияқты өндірістік өңір үшін бұл бағыттың маңызы ерекше. Мұнай-газ кәсіпорындары, ірі энергетикалық және коммуналдық нысандар орналасқан аймақта төтенше жағдайларға дайындық үнемі жоғары деңгейде болуға тиіс.

КӨКЖИЕК

10 ҚАЗАН 2026 | СЕНБІ

Елордада жастардың тарихи танымын кеңейтіп, ұлттық мұраны заманауи медиа арқылы насихаттауды мақсат еткен байқау ұйымдастырылды. Кеше Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде «Алтын Орда: тарихқа жаңа көзқарас» атты тарихи контент байқауының жеңімпаздарын марапаттау салтанаты өтті. Бұл байқау еліміздің әр өңірінен келген жас авторлардың басын қосты.

Сымбат БАУЫРЖАНҚЫЗЫ

Еуразия ұлттық университетінің Журналистика және әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі ұйымдастырған байқаудың басты ерекшелігі — Алтын Орда тарихын дәстүрлі ғылыми зерттеулер шеңберінен шығарып, әлеуметтік желілер арқылы қалың көпшілікке таныстыру. Байқауға 16 жастан асқан Қазақстан азаматтарымен қатар елімізде тұратын шетел азаматтары да қатысуға мүмкіндік алды. Жас авторлар TikTok, YouTube және Instagram платформаларында Алтын Орда дәуіріндегі тарихи оқиғалар мен тұлғалар, мемлекеттілік дәстүрлері және ұлт тарихындағы маңызды кезеңдер туралы жұмыстарын жариялады.

Марапаттау рәсімінде сөз алған Еуразия ұлттық университетінің басқарма мүшесі — академиялық мәселелер жөніндегі проректор Ардак Бакытұлы байқаудың тарихи сананы жаңғыртудағы маңызына тоқталып, мұндай бастамалардың жастардың ұлттық тарихқа деген қызығушылығын арттыратынын атап өтті.

— Мемлекет басшысы Семейде сөйлеген сөзінде Алтын Орда тарихын терең зерттеудің маңызына ерекше назар аударған еді. Осы бағыттағы жұмыстар еліміздің ғылыми және білім беру мекемелерінде жүйелі түрде қолға алынып келеді. Соның бір көрінісі — биыл Еуразия ұлттық университетінде Алтын Орда өркениеті кафедрасының ашылуы. Ал бүгінгі байқау жастардың төл тарихымызға үніліп, тың идеялар ұсынуына мүмкіндік берді. Қазылар алқасының айтуынша, әр қатысушы өзіндік ізденісі мен білімін көрсете білді. Сондықтан бұл байқауға қатысқан жастардың барлығын жеңімпаз деп есептеймін, — деді проректор.

Жиында тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы тарих және қоғамдық ғылымдар академиясының академигі Тілеген Садықұлы да сөз сөйлеп, Алтын Орда тарихының қазақ мемлекеттілігінің қалыптасуындағы орнына назар аударды. Ғалымның айтуынша, тарихи мұраны

АЛТЫН ОРДА – МЕДИА НАЗАРЫНДА

зерттеумен қатар оны көпшілікке дұрыс әрі түсінікті жеткізу де маңызды міндеттің бірі.

— Алтын Орда тарихы бүгін ғана көтеріліп отырған мәселе емес. Қазақ мемлекеттілігінің тарихи бастаулары туралы сөз болғанда, ең алдымен осы дәуірге назар аударамыз. Ғылыми орта Алтын Орданың қазақ мемлекеттілігімен сабақтастығын жақсы біледі. Сондықтан жас журналистердің осы тақырыпқа қалам тартып, тарихи мұраны жаңа қырынан танытуға ұмтылғанына қуаныштымыз, — деді ғалым.

Расында, бүгінгі ақпараттық кеңістікте тарихи тақырыптарды насихаттаудың сипаты өзгерді. Бұрын ғылыми еңбектер мен арнайы басылымдар арқылы таралған тарихи мәліметтер қазір әлеуметтік желілердегі қысқа бейнероликтер, подкасттар, деректі жобалар мен танымдық жазбалар арқылы миллиондаған аудиторияға жол тартып отыр. Алайда ақпаратты жылдам әрі тартымды ұсыну оның тарихи дәлдігіне нұқсан келтірмеуге тиіс. Осы тұрғыдан алғанда байқау қатысушыларына қойылған басты талаптың бірі — дерекке сүйену, тарихи оқиғаларды бұрмаламай жеткізу.

ЕҰУ Журналистика және әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебінің директоры Нұржан Қуантайұлы байқаудың жас журналистер мен шығармашылық орта өкілдері үшін жаңа мүмкіндік болғанын атап өтті. Оның айтуынша, цифрлық технологиялар қарқынды дамыған кезеңде журналистиканың мазмұндық сапасын арттыру және жаңа медиа мүмкіндіктерін тиімді пайдалану айрықша мәнге ие.

— Смартфон мен әлеуметтік желі күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналған қазіргі

Алтын Орда тарихы бүгін ғана көтеріліп отырған мәселе емес. Қазақ мемлекеттілігінің тарихи бастаулары туралы сөз болғанда, ең алдымен осы дәуірге назар аударамыз. Ғылыми орта Алтын Орданың қазақ мемлекеттілігімен сабақтастығын жақсы біледі.

кезеңде журналистиканың сапалы мазмұнын сақтап, оның қоғамдық маңызын арттыруымыз қажет. Осы орайда Алтын Орда тақырыбына арналған байқаудың орны ерекше. Бұл жоба тек журналистика саласындағы жастарды ғана емес, тарих ғылымына, гуманитарлық бағытқа және журналистиканың жаңа жанрларына қызығушылық танытқан талапты өрендерді біріктірді, — деді Нұржан Қуантайұлы.

Байқау «Үздік TikTok ролик», «Үздік YouTube-жоба», «Үздік подкаст» және «Үздік тарихи пост» атты төрт номинация бойынша өткізілді. Қатысушылар тарихи оқиғаларды баяндаудың түрлі тәсілдерін пайдаланып, Алтын Орда дәуірінің саяси, мәдени және рухани мұрасын қазіргі аудиторияға түсінікті тілмен жеткізуге ұмтылды. Бірі қысқа бейнеролик арқылы тарихи тұлғалардың өмір жолын таныстырса, енді бірі деректі және талдамалық материалдар негізінде мемлекеттілік дәстүрлерінің сабақтастығын ашуға ден қойды.

Ұсынылған жұмыстарды тарих ғылымының өкілдері мен медиа саласының зерттеушілерінен құралған қазылар алқасы саралады. Бағалау барысында тарихи дәйектілік пен деректілікке, шығармашылық ерекшелікке, тақырыптың ашылу тереңдігіне, техникалық орындалу сапасына және аудиториямен байланыс деңгейіне басымдық берілді. Бұл талаптар байқаудың тек көрілім жинауға немесе әлеуметтік желідегі танымалдыққа емес, ең алдымен мазмұнды әрі сапалы тарихи материал әзірлеуге бағытталғанын аңғартты. Марапаттау рәсімінде төрт номинация бойынша үздік деп танылған авторларға дипломдар мен арнайы сыйлықтар табысталды.

ЕЛ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ШЕЖІРЕСІ

Тәуелсіз Қазақстанды әлемге танытуға атсалысқан дипломаттардың өмірі мен қызметі бір кітапқа жинақталды. Астанадағы Ұлттық музейде журналист, дипломат Гүлсім Еңсепованың «Дипломатия дарабоздары» атты еңбегі таныстырылды. Жинақта еліміздің сыртқы саясатының қалыптасуына үлес қосқан 20 тұлғаның кәсіби жолы автордың естеліктерімен сабақтаса баяндалады.

Қазақстан тәуелсіздігінің 35 жылдығы қарсаңында жарық көрген кітапты жазуға үш жыл кеткен. Оған әр кезеңде Сыртқы істер министрі, елші және уақытша сенімді өкіл болған азаматтар туралы очерктер енген. Олардың қатарында Төлеутай Сүлейменов, Мырзатай Жолдасбеков, Қуаныш Сұлтанов, Бірғаным Әйтимова және Сағынбек Тұрсынов бар.

Гүлсім Еңсепова дипломатиялық қызметке журналистикадан келген. «Егемен Қазақстан» газетінде сегіз жыл еңбек еткен қаламгер кейін Сыртқы істер министрлігінде жұмысын жалғастырады. Германия, Венгрия және Беларусьтегі Қазақстан елшіліктерінде түрлі қызмет атқарған. Сондықтан кітап

кейіпкерлерінің көпшілігін ресми өмірбаяны арқылы ғана емес, бірге істеген жұмысынан, күнделікті қарым-қатынасынан таниды.

— Бұл кісілердің барлығын өз көзіммен көрдім, бірге жұмыс істедім. Сондықтан олардың саяси портретін жасауды болашақ ұрпақ алдындағы аманатым деп қабылдадым. Дипломат болуды армандайтын жастар үшін бұл кітаптың берер өнегесі көп деп ойлаймын, — деді Гүлсім Еңсепова.

Тұсаукесерге қатысқан Қазақстанның тұңғыш Сыртқы істер министрі Төлеутай Сүлейменов алғашқы дипломатиялық өкілдіктерді ашу кезеңін еске алды. Ол автордың жас маманнан тәжірибелі дипломатқа дейінгі жолына тоқталып, еңбектің қазақ тілінде жарық көруін ерекше бағалады.

Іс-шарада ерекше тапсырмалар жөніндегі елші Ұлан Қасымбеков Сыртқы істер министрлігі басшылығының құттықтау хатын жеткізіп, авторға естелік сыйлық табыстады. Хатта елге қызмет еткен дипломаттардың өнегесін оқырманға жеткізудің ұрпақтар сабақтастығын нығайтудағы мәні атап көрсетілген.

Жинақ халықаралық қатынастар, саясаттану және журналистикаға қызығатын оқырманға да арналған. Өзі көрген, білген дүниелерді жастарға жеткізуді көздеген автор жаңа еңбектің оқу барысында да пайдасы тиеріне сенім білдірді.

Ә.МҰХАНБЕТ

AIQYN

Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС

Директор –
Талғат ЕШЕНҰЛЫ

Бас редактор –
Амангелді ҚҰРМЕТ

Гүлзина БЕКТАС –
Бас редактордың
бірінші орынбасары

Мадияр ТӨЛЕУ –
Шығарушы редактор

Елдар ҚАБА –
Секретариат меңгерушісі

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:
Абзал АЛПЫСБАЙҰЛЫ –
Ақмола облысы
Алтынай БАУЫРЖАНҚЫЗЫ –
Алматы қаласы
Сапхан САТЫЛҒАН –
Жамбыл облысы
Әдебиет БЕЛГІБАЙҰЛЫ –
Қарағанды облысы
Назгул НАЗАРБЕК –
Шымкент қаласы
Ербәкіт ЖАЛҒАСБАЙ –
Қызылорда облысы
Бәнін ЖАНҒАЗАҚ –
Атырау облысы
Эльмира ЖҮРСІНБЕКҚЫЗЫ –
Абай облысы

**«АЙҚЫН» ГАЗЕТІНІҢ
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ:**
Кәсіпорындар,
мекемелер үшін – 15102
Зейнеткерлер,
соғыс ардагерлері үшін – 55102
Жеке жазылушылар үшін – 65102

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:
8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31
reklama.aikyn@gmail.com

ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ:
8(771) 804-61-32
podpiska.alt@gmail.com

Газет аптасына 3 рет шығады

Газет «Айқынның»
компьютер орталығында беттелді

ЖАЛПЫ ТАРАЛЫМЫ: 40 000

Тапсырыс №4800
Астана қ. «Медиа-холдинг «ERNUR» ЖШС
Сілеті көшесі 30,
тел.: 8(7172) 99-77-77
Алматы қаласы, «Алматы-Болашақ» АҚ
Мұқанов көшесі, 223 В
Шымкент қ. «ERNUR-print» ЖШС,
Әлімқұлов көшесі 22,
тел.: 8(7252) 53-06-66, 54-07-47 ішкі 114,